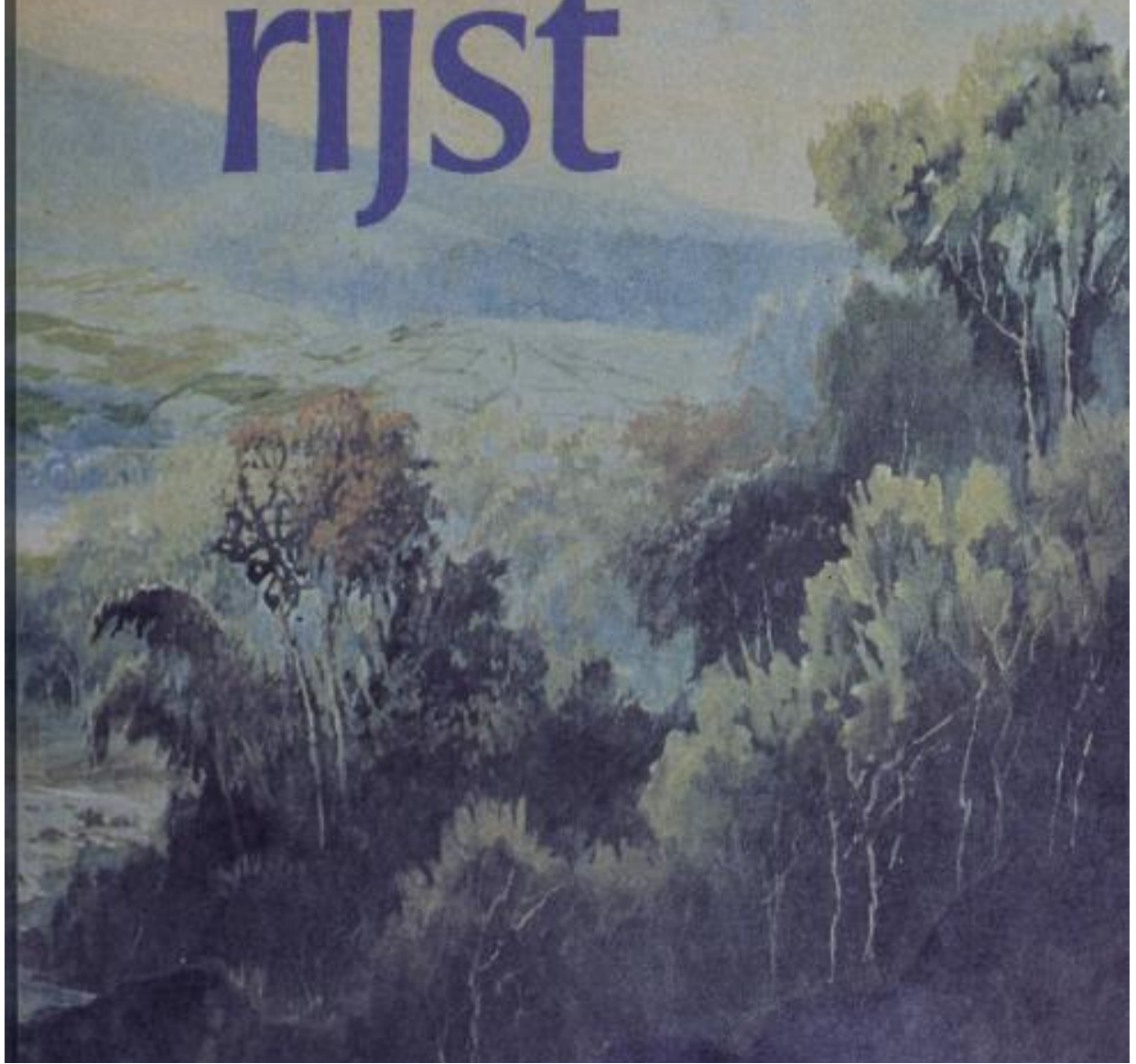


Hans  
Vervoort  
Zwarte  
rijst



# Hans Vervoort

## Zwarte Rijst

### **Tekst achterflap:**

Hans Vervoort heeft een deel van zijn jeugd doorgebracht in Indonesië. Nergens is dit Indische verleden zo sterk aanwezig als in de roman *Zwarte rijst*, die voor het eerst verscheen in 1977. *Zwarte rijst* verhaalt in de eerste plaats de terugkeer van een in Indië geboren veertiger naar het land van zijn jeugd. Hij maakt de reis in gezelschap van de kinderen van een jeugdvriend. De confrontatie met de nieuwe generatie maakt het weerzien van het land van herkomst extra schrijnend. De reis betekent ook een gedwongen herleving van zijn huwelijk, op de redding waarvan hij tegen beter weten in blijft hopen. **Zwarte Rijst** is niet alleen een beklemmende psychologische roman over een gestrande veertiger, wiens ironische zelfspot niet kan maskeren dat hij bezig is aan zijn obsessies te bezwijken. Vervoort heeft er ook een actieroman van gemaakt, waarin zelfs een bloedige mini-revolutie aan de orde komt.

Zwarte rijst

Grote ABC nr. 503

Hans Vervoort

Zwarte rijst

Amsterdam Uitgeverij De Arbeiderspers

Copyright © 1977, 1985 Hans Vervoort, Amsterdam

Omslag: Nico Richter, met gebruikmaking  
van een schilderij door een onbekende

Indonesische kunstenaar

Druk: Tulp, Zwolle

ISBN 90 2 95 5150 X

# 1

‘Ik wou dat hij niet zo dronk,’ hoorde ik Victor buiten zeggen, met zijn luide verongelijkte stem.

Yvonne antwoordde gedempt: ‘Wat kan je dat nou schelen?’

‘Dan zou hij minder snurken, misschien. Wie weet kan ik dan eens een nacht slapen. Of een middag.’

‘Ach, jij zeurt ook overal over, vind je ook niet, Eric?’

Geen geluid. Eric gebruikte zijn stem spaarzaam en als hij het met een schouderophalen af kon doen zou hij het niet laten.

Ik hoorde het gerinkel van kopjes en keek op mijn horloge. Vier uur in de middag, de ergste hitte zou nu wel voorbij zijn.

Ik was geheel doorgezweet, mijn hart werkte nog in dubbel tempo maar ik had geen kater, alleen een wat versuft gevoel. ‘De oude heer is nu wakker en hoort jullie,’ riep ik.

Stilte buiten, na enige tijd riep Yvonne terug: ‘Er is thee, kom je?’

‘Zo meteen.’

Ik stond op en ging naar de badkamer. De mandibak was bijna leeg, Victor had royaal gebruik gemaakt van het water en vergeten de kraan open te draaien. Met de gayung schraapte ik nog voldoende bij elkaar om de transpiratie van mijn lichaam te spoelen. Met verse kleren aan het lijf en natte haren op het hoofd stapte ik naar buiten. Het had geregend, hier en daar waren nog plasjes zichtbaar op het erf. De vochtigheid was verstikkend, de hitte dodelijk, en ik begon onmiddellijk weer als een bezetene te transpireren. De kamers van dit hotel lagen in een carré om de kale tuin heen en op de overdekte galerij die langs de kamers liep zaten overal gasten naast hun tafeltje met thee en lekkernijen, ondé-ondé en klepon.

Ik keek naar ons tafeltje, maar het was alweer allemaal op. ‘Was het lekker?’ vroeg ik.

‘Zal ik nog wat voor je halen?’ zei Yvonne.

Ik schudde nee en ging zitten. De thee was koud, maar dat was wel zo prettig in dit klimaat.

‘Vroeger aten we vaak 's middags ondé-ondé,’ zei ik, ‘nog een beetje warm van binnen. Of zwarte rijst met zoete melk. Of van die gesuikerde stokjes...’

Ik zag het gerecht voor me, maar wist geen naam en kon het ook niet verder beschrijven.

‘Gesuikerde stokjes, dat lijkt me heel bijzonder.’ Victor natuurlijk.

‘Vic, jongen, ik weet dat je op een moeilijke leeftijd bent.’

Ik had nog meer willen zeggen, maar slikte het in. Hij lag onderuitgezakt te wachten op mijn tirade.

Magere spijkerbroek en toeristenhemd, een gerafelde strooien hoed op en het smalle bruine gezicht half verstopt achter een zwarte zonnebril. Mijn grootste hekel ging uit naar zijn dunne mond, met het eeuwige sarcastische glimlachje.

Wat Yvonne in hem zag was me een raadsel, haarzelf misschien ook.

Ik keek nog maar eens naar haar, een weldaad voor oude ogen, een lui maar soepel lijf op lange gemakkelijke benen, poezehoofd.

Eric was haar tweelingbroer, maar ze leken niet op elkaar. Hij was een half hoofd kleiner, zakelijk gebouwd en hij hield zich graag een beetje opzij van de gebeurtenissen. Alleen bij twistgesprekken kon hij soms plotseling een opgekropte mening geven. Er viel dan een stilte, iedereen keek hem afwachting aan en hij keek zwijgend terug, terwijl zijn donkerbruine Indische hoofd een rode glans kreeg.

‘Moeten we niet gaan?’ zei Eric.

Ik knikte en dronk snel mijn kopje leeg. Een paar minuten later liepen we langs de receptie naar buiten. Er stonden vijf betja's te wachten, de berijders in diepe rust in het passagiershokje, hoed over de ogen. Onze stappen op het grint brachten hen tot leven. Ze sprongen uit hun zitplaats en begonnen de karretjes naar ons op te duwen.

‘Tidak usah (niet nodig),’ riep ik al vooruit en maakte afwerende gebaren. De vorige avond had ik er na een lange discussie in toegestemd om geen gebruik meer te maken van betja's.

Mensonterend vonden mijn drie pupillen het zitten in een karretje dat door een fietser werd voortbewogen. Maar als je gaat lopen verdienen ze helemaal niets, riep ik. Dat argument kenden ze, daarmee werd een hoop leed gecontinueerd. Je kon het vergelijken met het boycotten van Zuid-Afrika of Rhodesia, daar werd ook altijd van gezegd dat de bevolking er meer last van had dan de machthebbers.

En is dat dan niet zo? vroeg ik. Zeker, maar als je daar niet doorheen brak veranderde er nóóit iets. Als niemand gebruik maakt van betja's, zouden de berijders eindelijk beseffen hoe slecht hun situatie was en hun macht bundelen om maatschappelijke hervormingen af te dwingen. Ik staakte de discussie snel, de

theorie was me bekend, al leek het me toe dat er eerder een paar miljoen betjarrijders van honger zouden sterven dan dat er veranderingen zouden komen. Maar met dat soort oude-herenberusting hoefde ik niet aan te komen, en ik zat trouwens zelf ook nooit zonder schuldgevoel met mijn vijftientig kilo in zo'n fietstaxi.

`Okee, geen betja,' zei ik en pakte mijn kans, `maar dan worden er vanaf nu ook geen insecten meer doodgespoten en kakkerlakken platgemaakt, want dat hindert mij nu juist enorm.'

Ze keken elkaar schuldbevestigend aan, het was hun kleine zonde. In Holland was het makkelijk om milieubewust te zijn, maar hier waren nogal wat mieren en vliegen en muskieten over. Het hotel leverde de spuitbus, het was in de prijs inbegrepen en iedereen deed het.

`Mieren ook?' vroeg Yvonne.

Ik keek haar aan, pakte de spuitbus weg en ging tevreden naar bed.

Nu, een dag later, had ik spijt van de afspraak.

We liepen in een stevig tempo door, Yvonne en Victor voorop, Eric en ik erachter. Zijn ene been was korter dan het andere en hij sleepte ermee alsof het extra zwaar woog. Hij hijgde licht, er verschenen natte plekken op zijn overhemd.

`Kan het iets langzamer voor de oude man?' riep ik. Victor bleef gestaag doorwandelen, Yvonne keek om, zag haar broer hobbelen en vertraagde.

Een betja reed voorbij en riep ons aan, maar we knikten nee. Ongelovig bleef hij een tijdlang naast ons rijden, terwijl we in een ongemakkelijke stilte doorstapten. Hoofdschuddend gleden hij tenslotte verder en riep schaterlachend iets naar de vele belangstellenden die vanuit deuropeningen en winkels keken naar vier blanke wandelaars.

`Zo oud ben je toch niet?' zei Yvonne om wat geluid te maken.

`Dat hangt ervan af van welke kant je het bekijkt.' We waren de korte hoofdstraat alweer uit en ik hoorde het heldere geluid van paardenhoeven. Over een dogkar was niet gerept en ik stak snel mijn hand op.

Voordat de anderen wisten wat er gebeurde had ik ze in het open voertuigje geloodst. Ons collectieve gewicht tilde het paard bijna van de grond, maar het kon nog voldoende greep krijgen op het wegdek om ons op gang te brengen en weldra waren we het dorp uit. De weg bleef geasfalteerd, alhoewel smal. Een zachte bries woei onder het platte dakje van de dogkar, de voerman knalde af en toe in de lucht met zijn zweepje en liet een heldere bel gaan als iemand de weg overstak. Victor en Eric zaten tegenover me en Yvonne vanwege de gewichtsverdeling naast me.

`Dat zal je maar geen goed doen,' zei Victor tevreden. Hij kraande zijn nek heen en weer om niets te missen.

`Voor jullie heb ik alles over,' antwoordde ik, `je had dat hele eind niet kunnen lopen.'

Eigenlijk voelde ik me prima, afgezien van het doorgerookte gevoel en wat kreukels in het hoofd.

Met welbehagen liet ik de wind langs glijden, keek naar de plekken die ik dertig jaar geleden voor het laatst gezien had en dacht opzettelijk aan wat anders: morgen zou ik zonder dat jonge volk de rit nog eens maken en langzaam wennen aan de gedachte dat ik nu ineens weer hier was.

Het begon anderhalve maand geleden. Het regende in Amsterdam, een zachte meiregen. Ik stond in het kantoor van Jan Boon en keek naar het drukke verkeer buiten.

'Je ziet er slecht uit,' zei Jan achter me, 'je handen trillen ook. Het is het klassieke patroon, moed verloren, dronkeman geboren.'

'Pas op of ik lel jou,' zei ik lusteloos.

'Kom maar op.'

Ik draaide me verrast om. Daar stond hij al klaar in vechthouding en maakte zowaar kleine Ali-shuffles terwijl hij zijn mollige handen voor zich hield.

Een paar minuten lang deden we een schijngevecht, net als dertig jaar geleden, met felle maar ingehouden klapjes. Twee keer tikte ik hem tegen de wang, maar hij raakte me vele malen in de zwakke maag, voordat zijn hoogbenige secretaresse binnenkwam om handtekeningen in het brievenboek. Ze verblikte niet, volstond met een kleine ironische glimlach toen ze weer vertrok en even haar blik liet glijden over twee hijgende heren met buikjes.

'Typisch drankbuikje heb jij ook,' zei Jan, 'voor de rest nog redelijk mager, maar dan ineens zo'n zak vulsel in het midden. Doodzonde. En als dat nou nog het enige was wat je eraan overhield. Maar als ik aan je lever denk krijg ik een nachtmerrie.'

Voor een Indische jongen was hij nogal direct, en ik werd er knorrig van. 'Kijk naar jezelf Jan. Als ik jou voor een doel heen en weer rol, krijgt niemand er een bal meer in.'

Hij lachte hierom geruime tijd, voordat hij weer ernstig werd.

'Hans,' zei hij, 'ik zit met een probleem. Je weet, mijn tweeling is achttien jaar geworden en ze zijn geslaagd voor hun school. Eric wil gaan studeren en Yvonne weet het nog niet. Maar waar het om gaat is dat ik ze altijd beloofd heb dat ik ze op hun achttiende mee zou nemen naar Indonesië, en dan vooral naar Brankas. Maar nu het zover is kan ik het niet.'

Hij stond op en ging abrupt staan bij de landkaart achter zijn bureau, met zijn rug naar me toe. Ik wachtte af. Jan kwam makkelijk tot tranen, maar liet ze goddank nooit zien. Ik keek naar zijn kleine ronde figuur in het zakenmannepak, die dezelfde was als mijn broodmagere allesdurende jeugdviend van dertig jaar geleden. Zijn haar was al bijna helemaal grijs, de kruin kaal, zijn lichtbruine schedel zichtbaar.

Hij verdiende zijn geld met import van Indonesische producten, maar sinds de dood van Carla, twee jaar geleden, was hij er niet meer geweest.

Ik kon het wel begrijpen. Dertig jaar eerder waren we allemaal jong en mager en fietsten rond op het eilandje Brankas in een trits van vijf: Marjolein en Carla, de feeën van de lagere school, Jantje en ik en Hanny Zina die daar bleef toen we allemaal naar Holland vertrokken.

Ik dacht aan het stinkende haventje, de zinderende passagier met kakelende kippen, de koele school met de hoge waringin en de witte nonnetjes, het kerkhofje, de hoofdstraat met de assem-bomen en de snoepwinkel van The Hing San, het kleine witte ziekenhuis van pa Zina, de vader van Hanny. Wat zou er nog van over zijn?

In 1950 waren we allemaal vertrokken, behalve Hanny. Jan en ik vonden elkaar en onze meisjes in Holland terug en trouwden met ze. En allebei waren we nu weer alleen: Marjolein en ik uit elkaar. Carla en Jantje gescheiden door kanker.

Het leven heeft zo zijn ups en downs, veel diepzinnigers kun je er niet over opmerken.

Ik stak nog maar eens een sigaret op, ademnood, hartinfarct, longkanker, en wachtte geduldig.

Toen Jantje zich omdraaide viel er niets meer te zien van emotie op zijn ronde gezicht.

'Heb jij al vakantie?' vroeg hij.

Ik knikte. De examens waren bijna achter de rug en voor bijles in boekhouden zou ik pas over een paar maanden weer aanvragen krijgen. Met zuinig leven kon ik het net halen.

'Zou jij ze niet mee willen nemen naar Indonesië?'

Dat begreep ik niet.

'Maar Jan, ze zijn toch oud en wijs genoeg om alléén te kunnen gaan?'

'Ja,' zei hij bedrukt, 'maar die Victor moet mee. Je weet misschien dat is een vriendje van Eric, maar eigenlijk meer een vriendje van Yvonne. Hoe moet ik dat zeggen?'

'Je bent bang dat ze met elkaar gaan hokken, onderweg,' zei ik.

Hij keek me hoofdschuddend aan, ik had dat niet zo duidelijk moeten zeggen.

'Maar lieve jongen,' vervolgde ik, 'dat is toch heel normaal tegenwoordig? Zolang ze de pil maar

gebruiken is er niets aan de hand. Het is echt beter dan wij het vroeger deden, met al dat zenuwachtige gedoe, een handje vasthouden en natte dromen achteraf.'

'Ja, ja,' zei hij afwerend. Hij ging weer aan zijn kingsize bureau zitten en keek mij met enige afkeer aan. Stilte, regendruppels tikten tegen het raam, we waren in Holland. 'Jij begrijpt ze beter dan ik, die jonge mensen,' zei hij, 'ik begrijp alleen iets van handel.'

Een handgebaar, hij stierf inderdaad van het geld, ik kon het weten als belastingadviseur van zijn firma. 'Beste Jan,' zei ik, 'als ik je daar een plezier mee doe wil ik best met ze naar Indonesië. En naar Brankas, want dat is de belofte, dat weet ik.'

Op Brankas lag Carla begraven, het was haar laatste wens geweest, en eigenlijk onze collectieve onuitgesproken afspraak: allemaal uiteindelijk op hetzelfde kleine kerkhof je terechtkomen, wat waren we eigenlijk sentimenteel.

Jan stond weer op. 'Financiën Jan,' zei ik scherp, hij moest nu niet opnieuw gaan huilen. Hij ging weer zitten.

'Ik neem je kinderen mee voor een maand, hooguit zes weken,' zei ik, 'maar je betaalt me geen cent, want ik wil geen djongos-rol. Ik betaal mijn eigen reis en verblijf.'

'Dat is onzin,' zei hij. Het trok hem meteen uit zijn depressie. We bekvechtten er een paar minuten over en ik won.

'Het is mijn genoeg,' zei ik tenslotte, 'ik wil al zo lang terug en nu heb ik eindelijk eens een goede reden.'

'Okee, okee,' hij glimlachte zowaar weer, 'maar ik zorg dat jouw Marjolein ook komt. Bij jouw oom Frits, in huize Sophie.'

'Dat kun je niet maken, Jan,' zei ik, 'dat wordt echt niks, doe me een lol.' Hij liet het gaan, maar bleef glimlachen en herhaalde het toen hij ons een paar weken later naar het vliegveld bracht.

'Hans, ik zal zorgen dat Marjolein naar jullie toe komt,' zei hij en drukte me de hand. 'Bij oom Frits.'

### 3

'Kiri', riep ik en we stopten. 'Hier woonde jullie vader,' zei ik tegen Yvonne en Eric. We keken naar enkele restantjes huis aan de kant van de weg, een muurtje en een door planten overwoekerde stenen vloer waarop nog halfhoge kamermuren overeind stonden.

'O. Hier?' zei Yvonne. Ze ging langs me en sprong uit het karretje. 'Tk, tk,' zei de koetsier gealarmeerd. We volgden haar voorzichtig.

Het huis stond nog levendig in mijn herinnering, de grote voorgalerij met palmpotten, de bougainvillea, de papegaai op zijn stok in de achtertuin, de schommel, het gesnater van de rondscharrelende Manilla-eenden, grote glazen stroop met ijs, Jans dikke moeder met een hoofdpijnhoofd op zachte slippers. Er was niets meer van over, alleen de papjaboom stond er nog, en het houten frame van de schommel. Ik vertelde zo goed mogelijk hoe het eruit had gezien, maar kon het niet zichtbaar maken. Zwijgend stapten ze weer in en we reden verder. Nog een halve kilometer. Het was stil hier, links en rechts sawa's met wuivende rijstplanten, langs de weg hier en daar een hoge schaduwboom. Licht glooiend ging de weg omhoog, het paard transpireerde hevig maar bleef het tempo vasthouden, aangemoedigd door de tongklakkende koetsier die af en toe het slappe uiteinde van zijn zweepje op de paardenrug liet hangen, als zachte dreiging.

We passeerden de kleine dessa die ik nog van vroeger kende en waar ook nu kinderen speelden.

Zodra ze ons zagen renden ze naar de weg en met ons mee, zwaaiend en gillend van plezier totdat ze het tempo niet meer bij konden houden. Eén branie sprong op de achtertreeplank en liet zich meerijden.

Eenmaal zo dichtbij gekomen overweldigde hem de nabijheid van de vreemdelingen. Hij klampte zich vast en keek strak voor zich uit. Voordat we iets aardigs hadden kunnen bedenken om te zeggen keerde de koetsier zich om en snauwde hem eraf. Een paar meter verder brak de trance, breed lachend zwaaide hij naar ons en keerde zich om, geheel klaar voor een heldenrol in zijn vriendenkring.

Even later kwamen we bij Huize Sophie. Het stond in grote zwarte letters op de pilaren van de kleine oprijlaan, mijn moeder heette Fie.

En alles was nog zoals ik me herinnerde. Een kloek wit huis, zonder verdiepingen. Een voorgalerij met witte pilaren en zowaar een paar potten met palmen. In de voortuin hanekammen, afrikaantjes, balsemien, aan de zijkanen een heg van kembang sepatoe.

'Herken je het?' vroeg Yvonne, terwijl we de twintig meter naar het huis liepen.

'Herkennen? Het is precies hetzelfde,' antwoordde ik dwaas. Het gaf een onwerkelijk gevoel om na dertig jaar in hetzelfde decor te stappen.

We beklommen de vier treden van het bordes en keken door de open voordeur binnen naar de koele betegelde voorkamer met grote rotanstoelen rond een rotantafeltje. In de hoek stond op een klein dressoir een ouderwets radiotoestel met een gehaakt kleedje erop en daarop een vaasje met plastic bloemen.

Verder naar achteren konden we de eetkamer zien met een grote spenkast en een massieve eettafel met vele stoelen eromheen.

Het huis leek verlaten.

'Spada!' riep ik luid naar binnen. De anderen keken me bevreesd aan. Na even wachten herhaalde ik de roep. Van ver uit het achterhuis hoorde ik antwoorden en vervolgens het geluid van klepperende slippers.

Er kwam een onthutste vrouw in sarong en kebaja aandraven. Baboe zouden we vroeger zeggen, maar dat mocht niet meer, dat wist ik. In de treurige restanten van mijn Maleis stelde ik me voor en vroeg naar oom Frits.

Gelijktijdig zag ik hem in een glimp in de achterkamer staan, gekleed in een grote onderbroek die tot ruim halverwege zijn kolossale buik was afgezaakt. Hij retireerde snel. De vrouw barstte uit in hartelijk gelach, sloeg de handen ineen en haalde ons naar binnen. Ze zette ons in de rotan stoelen en rende weg met alle snelheid die haar sarong permitteerde.

Victor stond meteen op en begon aan de knoppen van de radio te draaien.

'Blijf er alsjeblieft af, Victor,' zei ik scherp.

'Ja pa.'

'Je weet immers niet hoe het werkt,' legde ik uit, 'en misschien staat het wel op een station dat moeilijk te vinden is.'

'Ja pa.' Hij gooide zich achterover in zijn rotanstoel en probeerde te wippen op twee poten. Eén dezer dagen, als ik me eens echt fit voelde, zou ik hem mores leren.

'Een ruim pand,' merkte Eric op. Yvonne kraste afwezig met een nagel over haar been en keek naar de

enige versiering van de voorkamer, een gehaakt sneeuwlandschap dat aan de muur hing. De vrouw kwam aandragen met een groot blad waarop glazen kwast en vele zoetheden.

‘Hans!’ riep mijn oom die achter haar aan naar binnen kwam.

Hij was een bezienswaardigheid. Een kolossale man met een grote gebruide knollenkop, bijna kaalgeschoren, loensend met een glazen oog. Hij lachte, sloeg me op de schouder, trok me naar zich toe, duwde me weer weg om zicht te krijgen op de anderen.

‘Tjonge kerel, je ziet er patent uit, man. En dit zijn je pupillen?’

Victor, Yvonne en Eric lieten zich schaapachtig grijnzend voorstellen.

‘Geen kleine kinderen meer, wat? En jullie zijn met de boot hiernaar toe komen varen? Geen kleine klus.

Ga zitten jongens, ga zitten. Wat heeft ze je gegeven, air djerok, nou, het is ook wat vroeg voor het betere werk, wat? Alhoewel, ik neem toch maar liever iets pittigers.’

Hij liet zich in de overgebleven rotanstoel vallen, bukte zich puffend over zijn buik en viste vanonder de tafel een fles Bokma en een klein glaasje dat hij geroutineerd vulde en in één keer achteroversloeg.

‘Ha!’

Hij schroefde de dop op, bedacht zich, schroefde de dop er weer af en schonk zich een tweede been in.

‘Zo. Zozozozo. Dus jullie zijn net aangekomen, zeker. Waar is je bagage, heeft Oerip dat al meegenomen? Nee? We kunnen het niet buiten laten staan, hoor, je moet de kat niet op het spek binden.’

Hij hees zich weer moeizaam overeind.

‘Nee oom, we hebben geen bagage bij ons, die staat in het hotel.’

‘O, dan laat ik het even halen door de kebon. Want jullie logeren toch hier, nietwaar? Ik heb er helemaal op gerekend, er zijn al kamers klaargemaakt. Als je tenminste genoeg wilt nemen met eenvoudige kost.’ We keken elkaar aan, het was nog niet in ons hoofd opgekomen.

‘Ik regel het meteen even,’ zei oom.



's Avonds zaten hij en ik buiten op het plat, te midden van de tropische nachtgeluiden. Ooms grote hoofd glom in het licht van de schemerlamp, de fles Bokma was bijna leeg. Victor en Eric zaten binnen te schaken, Yvonne was in een stoel in slaap gevallen. We waren nu twee weken uit Holland weg, en voor het eerst voelde ik rust en een aangename moeheid.

'Fantastisch gegeten, oom,' zei ik. Als ik eraan dacht kreeg ik weer trek: nasi koening, versierd met alles wat eraan te versieren viel.

'Ja, Oerip kan er wat van.' Hij trok aan een opmerkelijk dun maar breed uitlopend shagje en wreef over zijn buik. 'Hoe dacht je anders dat ik aan deze buik kwam?'

'Nou, er zijn andere mogelijkheden denkbaar, oom,' zei ik voorzichtig en knikte in de richting van de fles.

'Ja, dat zal ook wel geholpen hebben. Maar ik heb er geen spijt van.'

We keken voor ons uit. Vóór op het erf waren kleine lichtpuntjes zichtbaar. Zacht gemompel en de geur van krèteksigaretten kwamen langzaam in onze richting. De bedienden van oom.

'Hoe is het met Marjolein?' vroeg hij.

Ik was er al bang voor, maar het onderwerp was niet te vermijden.

'Goed, oom. Ze is weer gaan studeren. Dit jaar is ze misschien al klaar.'

'Goed zo.'

Er scharrelden wat vliegende mieren rond de lamp, met zachte tikken vlogen ze tegen de lampenkap, verloren hun vleugels, gingen als aardmieren verder over de tegelvloer.

'Ze komt één dezer dagen misschien ook over uit Holland,' zei hij.

'Ik weet het. Jantje Boon heeft het in zijn hoofd gezet dat het goed voor ons zou zijn om elkaar hier weer te ontmoeten. Ik betwijfel het, maar Jantje krijgt altijd zijn zin. Ik hoop dat het niet te lastig voor u is.'

'Welnee, ik vind het erg gezellig.'

'Fijn.'

Ik nam nog maar eens een slok en probeerde onhoorbaar te boeren.

'Ik heb een paar jaar geleden van je moeder een brief gehad met wat er gebeurd is.'

'Ja?' Ik wilde er niet meer aan denken als het niet hoefde.

'Ik heb met je te doen, jongen, een kind verliezen is iets vreselijks. Ik weet het uit eigen ervaring.'

'Ja.'

'Maar je moet je eroverheen zetten, hoor.'

Het klonk gedempt. Hij snoot trompetterend zijn neus en kuchte. De man zat te huilen, of bijna. Ik kwam overeind en ging aan de rand van het platje staan. De lucht was helder zwart, maar doorspikkeld met sterren. De lamp scheen zwak op de slapende planten in de tuin. De bedienden lachten met hoge uithalen.

'Nog een bier?' zei hij, weer met zijn gewone stem.

'Wel twee, oom, als u het kunt missen. Maar ik pak zelf wel.' Ik ging naar binnen, haalde uit de frigidaire een grote fles Bir Bintang en een nieuwe fles jenever en ging ermee naar voren.

'Proost, oom.'

'Proost, jongen.'

Stilte en rust, zacht gonzende insektengeluiden.

'Wij gaan naar bed,' riep Eric vanuit de voorkamer, 'welterusten.'

'Welterusten,' riepen wij terug. Ik zag ze wegschuifelen, Yvonne slaapdrongen aan de schouder van Victor, Eric hinkepinkend erachteraan, het zakschaakbord in de hand.

'Aardige kinderen,' zei oom Jan twijfelend. 'Wie de jeugd heeft heeft de toekomst, wat?' voegde hij er nog aan toe, met een opvering van energie.

'O zeker.'

Hij schonk zich nog eens bij.

'Drank is geen troost,' zei hij, 'maar het helpt wel. Het geeft je in elk geval het gevoel dat je medelijden met jezelf mag hebben.'

Hij tastte in zijn achterzak en haalde er een portefeuille uit, met een fotootje dat hij me zwaar zuchtend aanreikte. Een overbelicht gekarteld kiekje, de zon spatte ervan af. Een klein jongetje met het spierwitte haar van in Indië geboren Hollandertjes keek tegen de zon in naar de camera, opgetild door tante Margot waarmee oom Frits getrouwd was.

'Die foto maakte ik zo'n veertig jaar geleden,' zei hij. 'Wat is het nu? 1980, ja op de kop af achtendertig jaar geleden. We waren zevenentwintig jaar, Margootje en ik. En we waren zo gelukkig, Hans, tenminste

als je het achteraf bekijkt. En toen kwam de oorlog. Het kind was net zo oud als jij. Ik ben in Birma terechtgekomen en zij in Ambarawa. Nou ja, je kent het verhaal, wat zeur ik.'

Ik wist het. Vlak voor de bevrijding was een verdwaalde mortiergranaat in het kamp gevallen te midden van spelende kinderen. Tante Margot kon het niet verwerken, na de bevrijding kon oom Frits haar meteen naar Nederland wegbrengen, waar ze tien jaar later in een inrichting overleed. Kort samengevat zijn levens altijd triest.

'Waarom bent u niet in Holland gebleven na uw pensioen, oom?' vroeg ik, 'u zit hier zo alleen, dat kan niet goed zijn.'

'Nou, dat valt wel mee hoor. Er is hier nog een Hollander, Carl Swerts, die komt regelmatig langs. En soms is er aanloop, zoals jullie nu, bijvoorbeeld. Dat is zo prettig voor een ouwe man, dat kun je je bijna niet voorstellen. En ik kon niet meer tegen Holland. Elke maand minstens tien keer de oorlog, op de radio, op de televisie, dat kon ik niet verdragen, ik werd er stapelgek van. Hier denkt niemand meer aan de oorlog, dat is geweest, een natuurramp van veertig jaar geleden. De meeste mensen hier worden niet eens veertig, kun je nagaan.' Ik knikte.

'En dan heb ik de radio nog als tijdverdrijf, weet je dat hier de zender van het eiland is? In de studeerkamer, dat was geloof ik jouw oude slaapkamer, heb ik een studio ingericht en drie keer per week zenden we 's avonds uit, tussen acht en tien uur. Wat reclame, wat muziek, soms een lezing van Carl. Het levert een beetje geld op en het geeft me wat te doen. Niet dat ik voor de microfoon kruip, hoor, maar ik regel de programma's en de reclame.'

'O.'

'Ja, ik verveel me niet. En dan daarbij, dit prachtige huis, dat doet ook een hoop goed. Ik wist niet wat ik zag, toen ik hier een paar jaar geleden een kijkje ging nemen. Ik dacht, kom ik ga toch eens even langs om te kijken of het er nog staat. Vroeger, toen ik nog voer, kwam ik hier elke drie maanden en dan logeerde ik bij je ouders. Jij zat nog in de box, geloof ik. Mooie tijden waren dat, geen lawaai, geen overbevolking, iedereen was tevreden met wat hij had, een paar raddraaiers daargelaten. Waar was ik?'

'U ging even kijken.'

'Of het huis er nog stond ja. Ik wist niet wat ik zag. De meeste andere huizen zijn verdwenen, dat heb je wel gezien, maar dit stond er nog net zo, een beetje aangevreten, maar toch. Ik dacht, dat moet ik hebben, en het stond net leeg en ik heb het in orde gemaakt met de gouverneur hier die ik nog ken van vroeger, als jongmaatje, zwart als de nacht maar een keiharde werker. Ik heb het laten opknappen en nu zit ik hier, en af en toe kijk ik naar de sterren boven en ik zeg tegen je ouders: Bram, Fietje, over dit plekje hoeft je geen zorgen meer te maken.'

Onwillekeurig keek ik omhoog, maar ik zag alleen sterren en voelde niets.

'Zeg,' zei oom, 'de disc-jockey die ik heb, dat is onze dokter van hier en die heeft het nog wel eens over je.'

'Hoe heet hij?'

'Zina.'

'Zina? Maar die moet toch al rond de zeventig zijn? Of is het zijn zoon, Hanny?'

'Ja, Hanny Zina, ken je die nog?'

Hanny Zina, mijn hart bolde op. Zijn vader had een grote praktijkwoning in de benedenstad, met een lange achtergalerij waar Hanny en ik 's middags vaak zaten en lange gesprekken voerden, terwijl zijn zusje een paar meter verderop zat te bikkelen. We dronken stroop susu en aten roze kroepoek in krakelingvorm. Als de jongste baboe ging mandiën klommen we om beurten op elkaars schouders om door het bovenraampje een glimp op te vangen. Soms merkte ze het en gooide met water, soms merkte ze het en gooide niet met water. Ze was aardig, Siti, en ze had mooie kleine borsten en mooie kleine billen en kon onbedaarlijk giechelen. Af en toe raadpleegden we de dikke medische handboeken van Hanny's vader, een stille hardwerkende man. Er viel een hoop te leren over anatomie in het huis van Hanny.

'Hanny Zina! Of ik die ken. Waar woont hij?'

'In de benedenstad. Hij is een goeie dokter hoor, maar wat te zacht. Hij durft zijn patiënten niet om geld te vragen, er wordt soms echt misbruik van gemaakt, vandaar dat hij maar wat blij is met dit bijbaantje als disc-jockey. Een moeilijke bevalling en dan geven ze hem een kippetje of een paar eieren, hoor ik wel eens. Hij woont niet eens in een stenen huis.'

'Vroeger had zijn vader een mooi huis, naast het ziekenhuis.'

Oom dacht even na.

'Nee, daar zit nu een Chinees. Zina zelf woont in een houten huisje op het terrein van het ziekenhuis. Een mandoerswoning vroeger, geloof ik.'

`Ik ga morgen naar hem toe.'

`Doe dat, jongen.' Oerip kwam uit de achterkamer naar voren lopen en ging meteen weer terug. Oom keek op zijn horloge, imiteerde een geeuw en zei: `Kinderbedtijd, boy. Ga jij ook slapen? Anders wijs ik je even hoe je alles moet afsluiten. Veiligheid voor alles, wat?'

`Nee, ik ga mee.'

Ik dronk snel mijn bier op, hielp hem met de vele sloten op alle deuren en ramen en ging naar mijn kamer, die vroeger de naai-kamer van mijn moeder was.

In het donker overvielen me alle herinneringen in grote chaos. Broeder Thomas, de lange witte broeder van het St. Cecilia-schooltje die boosdoeners graag bij een oor vatte, dat dan een paar uur zichtbaar rood bleef. De scherpe geur van gedroogde vis op de passar bij het haventje. Het Jappenkamp, een wee gevoel van honger. Een doorgangskamp in Batavia waar ik voor het eerst ijskoffie dronk. Later Holland, een puisterige slungel op de middelbare school. En al die jaren, met korte en lange pauzes, Marjolein.

We gingen naar het kerkhof om bloemen te leggen bij het graf van Carla Boon. Alleen Eric kwam met me mee want Yvonne kon niet tegen de dood van haar moeder en Victor was alleen maar een meeloper. We hadden bloemen gekocht en liepen ermee tussen de graven en automatisch richtten we ons op een sierlijk wit grafhuisje met een glanzend goud zonnetje in de voorgevel. In de grafsteen was een lange tekst gebeiteld.

*Zo teedre schade als de bloemen vrezin  
van zachte regen in de maand van Mei,  
zo koel en teder heeft uw sterven mij  
schade gedaan, die nimmer zal genezen*  
(Werumeus Buning)

En daaronder in kloeke letters: Mijn lieve vrouw Carla Maria Boon- de la Parra, 22 maart 1938 - 3 juli 1978.

Er was een kleine kleurenfoto ingemetseld, van Carla toen zij nog niet ziek was, een mollige Indische dame met pruilmond en misplaatste vlinderbril. We legden onze bloemen neer en keken naar haar. Arme Carla, al na enkele jaren huwelijk was zij dikker geworden, tot er niets meer over was van het mooie meisje met het lenige lijf en de ronde billen, waar we allemaal zo naar verlangden toen we nog niet eens precies wisten waarom, Hanny Zina en Jan Boon en ik. Jantje won, hij was de sterkste en het slimst en Carla paste ook het beste bij hem omdat zij graag het etiket was op een succes.

Met de kinderen, toen die kwamen, wist ze niet veel raad, want in Holland waren geen baboes om de lange vervelende uren met kindergehuil op te vangen. Ze zocht de oplossing in de keuken, mestte Jan en zichzelf vet en maakte verwerende bolle kleuters van haar tweeling.

Een doortastende jonge gouvernante loste de opvoedingsproblemen op en won ook op andere fronten de strijd met Carla, die in haar laatste jaren alleen nog in de keuken te vinden was of rondscharrelde in Indische winkels, op zoek naar de geuren van haar jeugd.

En toen de kanker kwam was dat eigenlijk misschien de beste oplossing.

Eric snoot zijn neus. 'Typisch vader,' zei hij, 'om zo'n praalpand op te richten voor een dode.'

'Ach, dat is het enige wat je op een bepaald moment nog kunt doen.'

Hij haalde zijn schouders op en keek me even aan met zijn vaders schattende blik.

'Ze was niet gelukkig,' zei hij.

Ik zuchtte. 'Je vader deed zijn best en je moeder deed haar best,' zei ik, 'en dat was alles wat ze konden doen.' Ik draaide me weg van het graf en begon het pad weer af te lopen, het was wat indiscreet om over iemand te praten waar ze bij lag.

Eric zweeg en hobbelde naast me. Jans kinderen haatten hun vader, sinds zijn huwelijk met de kinderjuf.

'Ik ken ze toch allebei,' zei ik.

'Van vroeger, ja.'

'Van vroeger. Maar mensen veranderen niet zoveel. Hoor eens, je moeder was een heel mooi meisje, maar een beetje verwend. Je vader was de handigste en sterkste jongen van de buurt. Die twee hoorden dus bij elkaar en zo is het later ook gegaan, in Holland. Maar daarna...'

'Was ze aardig? Ik bedoel, zat jij ook achter haar aan?'

Ik aarzelde. 'Ze was de mooiste van de klas,' zei ik, 'dus zat ik ook wel een beetje achter haar aan. Maar dat was snel afgelopen want ik had totaal geen kans. Ik was niet sterk, ik was niet handig en ik was behoorlijk bang voor je vader, al was hij dan een vriend van me.'

Schoolbankengeur.

'Maar was ze aardig?'

Er kwam een meneer op ons af, in lange broek en hagelwit overhemd met korte mouwen, en met een schop in de hand.

'Nee, aardig was ze niet,' zei ik, 'dat werd ze eigenlijk pas later, toen ze haar figuur verloren had en daarmee ook je vader. Hoe moet ik dat nou uitleggen. Je vader was gek op je moeder, maar toen zij zo veranderde van lichaam was de hitte ervan af, hoe zeg je dat. Hij wilde wel maar hij kon niet meer. Dus...'

'Ja, ik begrijp het wel,' zei hij koeltjes.

De meneer was ons nu genaderd, een kleine man met een gerimpeld zwartverbrand hoofd. Hij was de bewaker van het kerkhof, zei hij, Anwar was zijn naam, en wat wij toch wel kwamen doen op zijn mooi veld? Ach, het graf van njonja Boon - de la Parra bezoeken. En waren wij dan wel familie? De zoon en

een vriend? Stralend liet hij ons een aansteker zien die Jan hem gestuurd had, met een geldbedrag voor het onderhoud van het graf. Hij loodste ons terug en liet ons constateren dat er geen grassprietje te zien was en dat het huisje vers gewit was, hij nam de bloemen op en zei dat hij ze in vazen zou zetten, zodat ze niet meteen zouden verwelken, want zonde toch meneer met deze hitte, de bloemen gaan dóód in een dag. In het kleine bewaardershuisje naast de ingang presenteerde hij limonade en een plakje spekkoek. Veel Hollanders nog op het kerkhof, zei hij, elk jaar kwamen er een paar langs, vanwege de oude herinneringen.

Kenden wij de familie Winckelhagen? Nee? O, dat was een grote familie met veel graven, waarvoor hij maandelijks een cheque kreeg. Hadden wij misschien een cheque meegekregen van meneer Boon? Ik begreep de wenk en haalde geld voor de dag. Ah, er was contant geld meegegeven, verstandig, want met de postwesels kon zoveel gebeuren. Hij had nog maar twee tanden in zijn voorgebit, die hij al glimlachend voortdurend toonde.

`Bent u hier opgegroeid?' vroeg ik, misschien had ik nog wel met hem op school gezeten. Nee, hij kwam uit Oost-Java en hij was pas na de oorlog op dit eiland terechtgekomen, op de vlucht mnir. Hoezo? Hij lachte uitbundig en vertelde hoe hij de vrijheid streed tegen de Hollanders en ter hoogte van Soerabaya een keer was gepakt en aan handen en voeten gebonden in een vrachtauto was gegooid, met een paar anderen. Hij deed het levendig voor, hoe de banden van de auto extra hard opgepompt waren en hoe hij daar lag, kedebonk-kedebonk en honderd kilometer lang bonkte hij mee op de harde stalen vloer tot het eindpunt Malang.

`Allemaal bloed, ja mnir en tanden weg. Foetsie!' Hij lachte en liet zien: tanden foetsie.

`En toen?' vroeg Eric.

Ze kwamen in een klein kamp en werden afgeladen en daar `wij eten de vlag, mnir.'

Een vlag? `Wij eten de rood-wit, ja, in kleine stukjes.'

`U moest een vlag opeten? De Indonesische vlag?'

Hij knikte en lachte nu recht hartelijk. `In kleine brok, met zonder water. Te erg, deze.'

Hij nam een slokje van zijn stroop. We zwegen.

`En haat u ons niet? De Hollanders?' vroeg Eric tenslotte.

Anwar keek naar de jongen, die bijna even bruin was als hij zelf.

`Een beetje,' gaf hij toe. We dronken ons glas leeg en gingen weg, na een hartelijk afscheid.

`Genant, o genant,' zei Eric onderweg.

Ik zette hem op een dogkar voor de terugtocht naar oom Frits, al peinzend werd hij in snel tempo weggereden terwijl ik op zoek ging naar het ziekenhuis. Zoeken was er eigenlijk niet bij, ik kende de weg uit mijn hoofd en alles zag er nog wel ongeveer hetzelfde uit, de bomen, de huizen, de mensen. Maar ik was groter geworden en dikker en blanker, en aller ogen richtten zich op mijn bezwete lichaam. Een koel café was mijn grootste behoefte, maar in dit land waren geen cafés. Met een zucht van verlichting bereikte ik de poort van het nog steeds hagelwitte ziekenhuisje.

`Hanny Zina,' zei ik. Hij had een witte jas aan en keek naar me. Heel donker van huid, een jolige zwarte krullebos (er zat een verdwaalde neger in zijn stamboom), een open gezicht met zachte ogen.

`Hans,' zei hij. Hij straalde, een rij witte tanden.

`Dat je me nog herkende!' riep ik. Ik greep zijn handen, grijnzend keken we elkaar aan. Hij was kleiner en tenderder dan ik me herinnerde.

`Groot,' zei hij, `wat ben je groot.'

`En ik groei nog steeds.' Ik klopte op mijn buik.

`En een echte snor en baard, je bent bijna niet meer te zien. Wat doe je hier? Kom, ga zitten. Ik kijk even of er nog patiënten zijn.'

`Nee,' zei ik, `ik heb gewacht tot ik de laatste was.' Maar hij was al de deur uit. Ik keek om me heen, een echte dokterskamer, pijnlijk schoon, licht en luchtig, een ontkleedgordijn, een onderzoekbed, een glazen kast met glimmende hulpmiddelen, een rijtje dikke boeken met groene wetenschappelijke omslagen. Hanny was altijd al moeiteloos de knapste van de klas. Zijn vader nam ons soms mee in de jeep als hij op weg ging naar vreemde dessa's. Er was dan een epidemie uitgebroken en wij moesten in de wagen blijven terwijl hij het pad naar de huisjes afliep, scheef hangend aan zijn zware tas. Niemand twijfelde er ooit aan dat Hanny hem zou opvolgen.

Hij kwam weer binnen, gevolgd door een baboe met grote glazen air djeroek.

`Ik dacht, je wilt wel wat drinken,' zei hij. Hij wreef in zijn handen, gebaarde me naar de patiëntenstoel en ging achter zijn bureau zitten. Ik nam een slokje van de kwast, in geen jaren had ik zoveel gezond vocht gedronken als in de paar weken dat we nu in de tropen waren.

`Hans,' zei hij nog eens, `ach, ach.'

Glimlachend keken we elkaar aan.

`Hoe lang?' vroeg Hanny, `vijfentwintig, nee dertig jaar?'

Ik knikte. `In 1950 gingen we weg,' zei ik, `Jantje Boon en Carla en Marjolein en ik. Direct na de soevereiniteitsoverdracht. Twaalf jaar waren we, we moesten toch naar de middelbare school en anders waren we naar Jakarta gestuurd. Weet je nog?'

`Dertig jaar,' zei hij, `het lijkt pas gisteren. Maar vergeef me, de taal spreek ik moeilijker.'

`Het gaat prima.'

`Nee, ik kan het niet meer denken. Wat doe jij in deze contreien, omstreken, hè? Toerist?'

Ik knikte.

`Vertel, waar is Jantje Boon, waar is Marjolein? Ken je hen nog?'

Ik legde hem alles uit, zo helder als ik maar kon.

`Ben jij nog getrouwd geraakt?' vroeg ik voorzichtig.

`Jawel.' Hij draaide de fotostandaard op zijn bureau om. Een bescheiden glimlachende vrouw in sarong en kebaja, daarnaast een fotootje van twee jongens van een jaar of veertien.

`Hoe heet je vrouw, ken ik haar?'

`Nee, nee, zij was van Bandung. Ze is overleden, dood nu. En begraven,' voegde hij eraan toe, de dwang van een oud Hollands gezegde.

`Ach jee,' zei ik, `ach Hanny. Waar wonen je zoons?'

`Bij mijn zusje in Jakarta. Ietje, weet je nog?' Ik herinnerde me een klein zwart zusje.

`Dus jij bent ook weer alleen, Hanny?'

`Jaja.' Hij lachte hulpeloos, legde de tengere handen op het bureau en keek me aan.

`We zijn niet zo gelukkig met onze huwelijken, jij en Jantje Boon en ik,' zei hij, `such is life in China. Dat zei je vroeger altijd, dat had je uit een boekje. Weet je nog?'

Ik wist het niet meer, het was al zo lang geleden. Waar praatten we toen over?

Mijn glas was leeg en ik had een intense behoefte aan een borrel.

`Zeg, zullen we ergens wat saté gaan eten, met een biertje, Hanny?'

Hij werd een toonbeeld van bedroefdheid en verontschuldiging.

`Sorry Hans, ik heb dienst, ik kan niet weg.' Hij keek op zijn horloge.

`Eerlijk gezegd moet ik nu al beginnen met mijn ronde in het ziekenhuis. Maar wil je bij mij logeren? Het is maar een eenvoudig huis hoor, maar als je logeren wilt, graag.'

Ik legde hem uit dat oom Frits ons al ingekwartierd had en dat het beledigend zou zijn om dan weer weg te trekken. Een kleine opluchting was merkbaar in Hanny's gelaatstrekken en dat kon ik me voorstellen.

`Zeg Hanny, dan zie ik je vanavond misschien bij je radiuitzending?'

`O, daar weet je van. Het is niets hoor, ik geef wat medische voorlichting met wat muziek, want anders luistert er niemand. En wat reclame voor obats, eh medicamenten.'

`Zie ik je dan na afloop?'

Hij aarzelde. `Misschien,' zei hij.

`Hoezo?'

`Ach, je oom is iemand van toen-vroeger,' zei hij, `ik weet niet, ik geloof dat hij het moeilijk vindt om iemand als ik in zijn huis... Hij is blank, ik ben niet blank.'

Ik wist niet wat ik hoorde.

`Oom Frits? Denk je dat hij?' Terwijl ik de vraag stelde realiseerde ik me dat hij gelijk kon hebben. Oom Frits behoorde tot de generatie waarin iedereen zijn plaats had. Dat kon soepel en sympathiek gaan zolang iedereen meewerkte. Ongetwijfeld had hij alle waardering voor Indonesische artsen, Indonesische technici, Indonesische ambtenaren, ongetwijfeld hing hij aan zijn Indonesische bedienden en zou hij oprecht bedroefd zijn als hen iets overkwam. Maar er een gezellig borreltje mee drinken, dat zou niet zijn normale houding zijn.

`Vind je dat niet erg kwetsend?' vroeg ik tenslotte.

`Ach nee,' zei Hanny, `ik wéét toch hoe het vroeger was. En hij is iemand van vroeger, dat accepteer ik wel.'

`Ik verzin wel iets,' zei ik, `maar wij praten vanavond.'

Hij loodste me naar de uitgang, wenkte een dogkar en smoesde wat met de koetsier.

`Je moet hem niet meer betalen,' zei hij, `dat heb ik al geregeld. Een vriendendienst, na dertig jaar.'

Hij stond voor me, een hoofd kleiner, en duwde een vuist in mijn maag.

`Groot,' zei hij en aarzelde. Vlak voordat ik wilde instappen vroeg hij : `Heb je meneer Swerts al eens ontmoet?'

`Nee, is dat niet die vriend van mijn oom die óók radiuitzendingen doet?' `Ja. Hij praat te veel, die man.'

`Hoe bedoel je, Hanny?'

`Ik weet niet hoe ik het zeggen moet. Hij is niet helemaal gezond in zijn hoofd, die meneer. Hij praat gevaarlijke taal. Je oom loopt een risico en iemand moet dat tegen hem zeggen. Ik leg het je wel een keer uit. Je blijft toch nog lang?'

`Minstens een dag of vier, Hanny.'

`Vier dagen maar?'

`Vier hele dagen joh. Ik kan die kinderen niet langer hier houden, ze willen méér zien.'

Hij knikte begrijpend en zwaaide me na, toen de dogkar de weg naar boven insloeg.

Er kwam een stevige zwarte fiets aanrijden, aangedreven door een korte, zwaargebouwde Brankasser met ballonkuiten. Hij stond op de pedalen en zwoegde het voertuig langzaam de glooiende weg op. De bagagedrager was vervangen door een houten stoel met een leren zitkussentje. Daarop troonde een kleine Europeaan. Hij zat met zijn rug naar de rijrichting en staarde naar de zojuist afgelegde route. Met zijn ene hand hield hij een kleurige parasol boven zijn hoofd, de andere hand klemde een groot pak kranten tegen zijn buik. Bij het huis van oom Frits gekomen staakte de voerman zijn helse arbeid en stapte af. De fiets stond abrupt stil, gleed even omlaag en werd met een uiterste krachtsinspanning weer tot staan gebracht. Dat was net even te veel voor de passagier. Hij tuimelde van zijn zitje, liet het pak kranten vallen en holde een paar meter de helling af, terwijl hij de parasol krampachtig omhooghield.

Een woedende scheldpartij volgde.

Oom Frits stond naast me op het platje en liet een kinderlijk hoog gelach horen.

De kleine man raapte het pak kranten op en kwam ermee naar ons toe.

'Frits,' groette hij, legde de kranten op het muurtje van de veranda, de parasol ernaast, en keek mij aan met boze blauwe ogen. Hij had dun rossig haar, een bleek hoofd, een klein buikje. Hij zou vijftig kunnen zijn, maar ook vijfenzestig.

'Dit is neef Hans,' zei oom Frits, 'mag ik even voorstellen, mijn goede vriend Carl Swerts.'

'De grote uitvinder van het fietsstoeltje,' voegde hij eraan toe terwijl Swerts en ik elkaar een hand gaven, en brak weer in zijn hoge proestende lach uit.

Ik durfde alleen zwakjes mee te glimlachen, want Swerts maakte niet de indruk geamuseerd te zijn. Hij richtte zijn boze blauwe oogjes nu op oom, die slap in een stoel was neergezegen en af en toe naar hem wees.

'Bent u uitvinder?' vroeg ik de heer Swerts, terwijl ik ging zitten.

Hij antwoordde niet, legde het pak kranten op tafel en nam ook plaats.

'Nee, dat is een grapje van uw oom,' zei hij tenslotte.

'Ja, sorry Carl.' Oom Frits veegde zijn ogen schoon, riep naar achteren om bier en legde uit: 'Ik ben al maanden bezig om Carl uit te leggen dat zijn constructie niet zo handig is, omdat hij geen houvast heeft. Je zit er wel plechtig, maar als er iets misgaat, ja, dan loop je een beetje raar weg, hehheh.' Hij stond op het punt om weer de slappe lach te krijgen, Swerts en ik keken gespannen toe, maar het moment ging voorbij.

'U bent hier voor zaken?' vroeg Swerts.

'Nee, puur toeristisch,' zei ik.

'Nou overdrijf je,' viel mijn oom in. Met zijn ene oog keek hij naar mij, het andere was scherp gericht op de naderende pils. 'Hans heeft hier vroeger gewoond,' legde hij uit, 'en hij is nu met een paar pupillen teruggekeerd om het land te bestuderen.'

'Ach,' zei Swerts, 'en heeft uw studie al iets opgeleverd?'

'Is dit een hele maand?' vroeg oom, wijzend op de kranten.

'Ja,' zei Swerts, maar hij liet zich niet afleiden en bleef me aankijken.

'Oom Frits overdrijft een beetje,' zei ik, 'we proberen wat op te steken, maar om te beginnen beheersen we de taal al te weinig.'

Hij knikte. 'Wat spreken jullie? Een beetje passar-maleis?'

'Een paar honderd woorden, hooguit.'

'Nou, ik ook hoor,' zei oom Frits, 'en het gaat best.'

'Dat is de vloek juist. Het gaat best. Het ging drie eeuwen lang best. Daarom liep het zo slecht af.'

'Carl is van de Bond van Wrokkige Gepensioneerden,' zei oom Frits glimlachend, terwijl hij met grote tevredenheid in de schuimkraag van zijn biertje hapte.

'Als wij ons wat meer verdiept hadden in de taal en de gewoonten van dit land, in plaats van al onze tijd te besteden aan het leegroven...'

'Dan waren we er honderd jaar eerder uitgeschopt.'

'Dan waren we er nooit uitgeschopt, dan waren we nu misschien gewaardeerde gasten in plaats dat we elk jaar een paar mensen moeten omkopen voor een nieuwe verblijfsvergunning.'

'We zitten hier toch goed, waar maak je je druk over?'

'Ik maak me druk over wat we hier aangericht hebben. Een volk dat driehonderd jaar onderdrukt is, dat is kromgegroeid, dat is broeierig geworden, dat heeft geen zelfvertrouwen, dat gelooft niet meer in zijn



eigen waarheden, dat is zijn godsdienst kwijt.'

Terwijl hij sprak stak Swerts met beide handen pinda's en kripik in zijn mond, spoelde het weg met pils, tastte weer toe, nam opnieuw een slok. Hij zat in een razend tempo te kanen en te zuipen, eigenlijk, terwijl de woorden routineus uit zijn mond rolden.

Het was kwart voor zes, het werd donker, binnen een kwartier zou de nacht begonnen zijn. Een zachte verkoelende wind kwam even langs, de planten in de heg ritselden.

'Maar al zou je gelijk hebben Carl, dan nog is het allemaal verleden tijd, daar kunnen we nu niets meer aan veranderen,' hoorde ik oom zeggen.

'We kunnen getuigen, we kunnen betogen, we kunnen duidelijk maken dat we geleerd hebben van het verleden en dat we bereid zijn onze fouten te erkennen.'

In de pauzes van zijn zinnen kon ik Swerts de pinda's horen vermalen.

'We kunnen proberen mee te voelen, knars knars, mee te voelen met de ontzaggelijke problemen knars, de ontzaggelijke problemen waarmee dit land kampt. Denk maar eens aan de overbevolking, knars.'

Vreemd dat iemands eetgewoonten zijn betoog zo kunnen aantasten. Er was nu even een echt briesje, de bomen langs de weg rilden, de wolken stonden op roze.

Voor donker thuis, dat was vroeger de strikte eis. Om deze tijd van de avond werd ik door Marjoleins moeder, vriendelijk bol vrouwtje dat het o zo warm had altijd, de deur gewezen: 'Hans, naar huis jongen, anders krijg ik ruzie met je moeder.' En dan fietste ik als een schicht de twee kilometer naar boven. Het was 1950, we waren twaalf, Marjolein was toen nog een stuk langer dan ik, dun als een lat en ernstig van aard. Ze was lang niet zo mooi als Carla, maar je kon met haar praten en ze was hoe dan ook een meisje. Toen de uittocht naar Holland begon vertrokken we op verschillende tijdstippen en raakten het contact kwijt. Pas toen ik achttien was vond ik Jantje Boon weer terug, die Carla had gelokaliseerd en via haar ook Marjolein. Ze woonde in een flat in Den Haag en zorgde voor haar melancholieke vader die niet meer los kon komen van de oorlog en elke nacht schreeuwend wakker werd. Ik kwam vaak op bezoek, met de trein uit Amsterdam, direct na mijn werk. Het was dan donker, Nederland was altijd donker.

Marjolein had nog iets te eten bewaard, we keken naar de kleine zwartwit-tv en haar vader hield een opengevouwen krant voor zich. Op de schoorsteenmantel stond een foto van haar vrolijke moeder, een paar jaar tevoren aan het hart overleden. Marjolein was zachter geworden, molliger ook. Stipt om tien uur nam haar vader zijn slaaptabletten en een half uur later gaf hij mij een hand en vertrok naar zijn slaapkamer. Op een van de eerste avonden nam hij mij mee naar de keuken en zei, terwijl hij mij aankeek met zijn vermoeide oude ogen: 'Hans, ik reken erop dat je je netjes gedraagt, ook als ik er niet bij ben.' 'Ja oom,' zei ik, want goede Indische kennissen heetten vroeger altijd oom of tante. Om elf uur wandelde Marjolein mee naar de tram. Het was het mooiste moment van de dag, arm in arm stapten we naar de halte en het werd gebruik om één tram voorbij te laten gaan. Haar zachte zwarte haar tegen mijn wang, kijken naar haar slimme profiel.

Snel gaf ik haar een kus op het voorhoofd voordat ik de tram instapte en stak een hand op als ik me achter de verlichte ruit wegspoedde op de ijzeren baan.

Toen Marjolein eenentwintig was besloot haar vader te sterven. Eén keer, toen Marjolein verlaat was en we met zijn tweeën naar de televisie keken, vertelde hij me over zijn weerkerende nachtmerrie. Na de capitulatie was hij, zoals iedereen, in een interneringskamp terechtgekomen en na een paar maanden werd hij met een paar honderd anderen op transport gesteld. In de haven van Batavia lag een klein vrachtschip gereed, veel te klein om iedereen slaapruimte te bieden. Wie in de ruimen zat of lag liep het gevaar te weinig zuurstof te krijgen en daarom werd er gelopen, trapje af, de ruimen in, trapje op, de ruimen uit. Na enkele dagen varen was iedereen grijs van vermoeidheid. In de verte was een kust zichtbaar, die door sommigen herkend werd als Sumatra. En toen werden ze getorpedeerd, door de geallieerde vrienden die ook niet beter wisten. Het grootste deel zonk met het schip naar beneden, de boffers konden zich vastklampen aan wrakhout. 'Twee etmalen heb ik aan een paar stukken hout gehangen, Hans. Dan kwam een Japanse torpedoboot langs en die pikte een paar drenkelingen op en voer weg. En een halve dag later kwam hij weer terug, pikte er weer een paar op. We hingen met zijn zessen aan de houten balken en telkens viel er één af. Uiteindelijk bleef ik over met een zekere Erkelens. En toen kwam het schip bij ons langs. Zo kwamen we in Sumatra terecht en al die schipbreukelingen hadden niets meer, behalve de kleren die ze aan hadden. Zo gingen er nog veel dood in de volgende maanden, we hadden geen ruilgoederen.' Hij glimlachte. 'Maar een Indische jongen redt zich wel. 's Nachts sloop ik het kamp uit, er zat altijd wel ergens een gat in het gedek, en dan handelde ik voor anderen. Zelf hield ik daar wat trassi aan over. Daar maakte ik dan een sausje van, en dat verkocht ik in het kamp.' Hij keek me slim aan, gooide het hoofd in de nek en riep met hoge kraaistem 'Trassie-saus ! Trassie-saus!' Maar elke nacht

werd hij nog wakker van de herinneringen en tenslotte stuurde hij Marjolein op vakantie, drie dagen Londen, en nam een overdosis slaaptabletten. Mij zond hij een briefje met de huissleutel, netjes aangetekend, en het beleefde verzoek of ik zijn stoffelijke overschot wilde laten cremen. De vereiste paperassen waren bijgesloten, alsmede een overzicht van zijn verzekeringen en een gesloten brief voor Marjolein. Hij eindigde met verontschuldigen voor het ongerief dat hij mij veroorzaakte en sprak de hoop uit dat ik begrip zou kunnen opbrengen voor het feit dat hij niemand anders wist aan wie deze delicate taak opgedragen kon worden. 'Ik ken je vriendschappelijke gevoelens voor mijn dochter en ik hoop dat ik op grond van die gevoelens een beroep op je mag doen. Als er een goede God is, wat ik niet meer geloven kan na de dood van mijn vrouw, dan hoop ik dat Hij je zal belonen voor wat je voor mij en mijn dochter doet. En mochten de vriendschappelijke gevoelens tussen jou en mijn dochter ooit uitgroeien tot iets diepers en bestendigers, dan hoop ik dat Hij jullie een gelukkig leven zal gunnen, zoals ik dat vroeger gekend heb.'

Een paar uur later stond ik in de flat. Vanuit Amsterdam had ik hun benedenburen gebeld, ook Indische mensen, met het verzoek de deur te forceren. De buurman ontving me, een kleine magere man met glimmende schedel. Het was laat in de avond en hij was toe aan zijn nachtrust.

'De heer Versluys is overleden,' zei hij, 'gisteren al. De dokter heeft het geconstateerd.'

Binnen zat zijn volumineuze vrouw zachtjes te schreien naast het bed. Hij lag er vredig bij, op zijn zij. Haar man bracht koffie, we slurpten het hete vocht terwijl we naar het stille lijk keken. De sleutel knarste in de voordeur en Marjolein kwam binnen, een dag te vroeg. Ze keek stomverbaasd en zei: 'Wat doen jullie hier?'

Ik probeerde haar tegen te houden, te omarmen, alles om maar een moment van uitstel te scheppen, maar het was te laat.

Het werd een lange avond. Het buurpaar wilde Marjolein onder haar hoede nemen, maar ik bleef de nacht en een paar maanden later trouwden we.

'Toch heb je ongelijk,' zei oom Frits fel, 'in die tijd was het logisch dat we het leger inzetten.'

'Politionele acties. Politie-logica. Overtreders moeten bestraft worden. Oproerkraaiers zijn buiten de orde. En daar heb jij aan meegewerkt, meneer de zeeman met je troepentransporten.'

Carl Swerts had een vuurrood hoofd, en twee lege flessen bier voor zich.

Marjoleins vader ging in 1959 dood en dat was alweer eenentwintig jaar geleden. Marjolein was nu tweeënveertig en ik nog een half jaar ouder, met beslagen lever, overwerkte nieren, hartkloppingen en beginnende longkanker. We waren laat aan een kind begonnen en dat waren we nog kwijt ook. Ik keek naar oom Frits en Carl Swerts. Deze twee heren, op de een of andere manier was de vroegtijdige aftakeling toch aan hen voorbijgegaan, want oom zat al aan zijn Aow en Swerts vermoedelijk eveneens. Nog vijfentwintig jaar voordat ik zover zou zijn. Ik kreunde zacht, maar het werd gehoord.

Oom Frits keerde zich naar me toe. 'Je houdt je erbuiten, Hans, heel verstandig. Carl en ik komen er nooit uit. Waar zijn je pupillen trouwens?'

Die zaten binnen te bridgen met een blinde partner en daar kom je niet tussen.

Ze knikten vagelijk toen ik Swerts voorstelde en staken zittend hun hand omhoog.

Oom Frits zag ik wat roder in zijn gezicht worden, maar hij beheerste zich.

'Vier klaver,' zei Yvonne.

We schuifelden weg naar de eetkamer.

'Jongens, het eten wordt opgediend,' zei ik nog waarschuwend achterom.

We zaten nog niet of Oerip begon de rijsttafel op te dienen, terwijl ze met luide stem klaagde dat het bijna koud was omdat we zo lang gepraat hadden.

Ik liep naar de voorkamer: 'Jongens, we zitten te wachten hoor. Dat kun je niet maken.'

Zuchtend legden ze de kaarten neer.

'Eerst handen wassen,' riep Victor nog, en inderdaad, het lag op mijn lippen.

Ze gingen zitten, gedroegen zich uitdagend netjes en stelden belangstellende vragen.

Voordat hij het wist legde Swerts zijn verleden uit, en niets liever dan dat.

Dertig jaar onderwijzerservaring in de hele archipel. Ook hier? O ja, ook een paar jaar hier, ver voor de oorlog. Er liepen nog heel wat oud-leerlingen op het eiland rond. Zijn bediende was een oud-leerling, om maar iemand te noemen.

'Dan hebben die lessen hem ook niet ver gebracht,' zei Eric. Hij schrok er zelf van, dat soort opmerkingen waren het departement van Victor. 'Weinig kansen op een goede baan, zeker?' voegde hij er

verontschuldiging aan toe.

‘In het verleden zeker niet,’ zei Swerts met een venijnige blik naar oom Frits. Die stak een vork omhoog.

‘Carl, ik ga niet met je discussiëren tijdens het eten. Dat kan ik Oerip niet aandoen.’ Ze was net bezig hem een stukje kip op te scheppen, hij keek naar haar omhoog en ik zag het heel kleine glimlachje dat ze hem toestuurde. Hij maakte het begin van een beweging die zou kunnen eindigen in een ferme tik op haar achterwerk en een quasi gekwetste kreet van haar kant, maar realiseerde zich op tijd dat hij niet alleen was. Ik keek met zijn ogen naar haar brede heupen en ronde schouders, toen ze wegliep, en ik kon me zijn affectie voorstellen.

‘...elk initiatief met wortel en stam uitgeroeid,’ zei Swerts.

Mijn drietal luisterde aandachtig toe, lepels en vorken stil.

‘In mijn tijd als leraar...’

‘Onderwijzer,’ zei oom Frits.

‘Onderwijzer heb ik daar helaas aan meegewerkt. Hoogezand, Sappemeer, een fietser rijdt met twintig kilometer per uur van Haarlem naar Amsterdam, drie appels en twee peren kosten samen vijfentwintig cent, twee appels en drie peren kosten samen vijfentwintig cent, wat kost een peer. Alles, maar dan ook alles geënt op onze westerse samenleving. En dan komt er een revolutie. Aha, denk je, eindelijk kan het eigene naar boven komen.’

Hij bracht zijn lepel naar zijn mond. Hij was een gulper, hij hield de lepel tegen zijn lippen en zoog dan krachtig de inhoud naar binnen, kauwde een paar keer, slikte het dan haastig door of spoelde het weg met een slok water.

‘Bent u nooit getrouwd geweest?’ vroeg Yvonne.

‘Nee nee, geen tijd voor gehad, jongedame. Dus wat ik zei, je denkt, nu zal er een opleving komen van de eigenwaarde. Het woord zegt het al: eigenwaarde, dat heeft te maken met eigen waarden. En in het begin leek het er ook wel op. Maar waar is het uiteindelijk in uitgemond?’ Hij zoog snel een nieuwe hap naar binnen.

‘Vijf cent!’ zei mijn oom met voldoening. Hij was met de rekensom bezig geweest.

‘Alles wordt gemodelleerd naar westers model. Minimode in het westen? Twee jaar later hebben wij het hier. Popmuziek, beat, disc-jockeys, nite clubs. Een paar weken geleden werd op de aloon-aloon een waringin gekapt, want er moest zo nodig een fonteintje komen. Over een paar jaar verdwijnt de fontein en wordt er weer een waringin geplant, want dat is de nieuwe trend in het westen, het behoud van de natuur.’ Hij stak het vette staartstukje van de kip in zijn mond, zoog erop, liet daarna één voor één de schoongekloven staartwerveltjes uit zijn mond op zijn lepel glijden.

‘Hoe kunt u nou zeggen dat u geen tijd heeft gehad om te trouwen?’ vroeg Yvonne, ‘of samenwonen of zo. Nooit tijd voor gehad?’

‘Helaas meisje, helaas. Ik zat te veel op buitenposten, werd steeds overgeplaatst en ja, het onderwijs is een roeping. Voor mij dan. Dus nee, geen trouwen. En samenwonen daar heb ik zo mijn mening over, maar dat is nu niet aan de orde. Wat ik jelui probeer duidelijk te maken is de gruwel van het oneigenlijke van de tropische samenleving.’

‘Maar wie geeft u daar dan de schuld van?’ vroeg Eric.

‘Hè hè,’ zei Victor, ‘de vraag stellen is hem beantwoorden. Waar komen westerse invloeden vandaan? Van het westen. Waar zit het kapitaal? In het westen. Die hele zogenaamde bevrijding is één kolossale wassen neus geweest. De blanke militairen werden vervangen door bruine militairen maar meneer Shell bleef de baas.’

‘Oké, maar wat heeft de Shell nou met popmuziek te maken?’ vroeg ik.

Victor legde zijn bestek neer en nam alle tijd om me met treurige verbaasdheid aan te staren. Het gesprek ging door.

‘Maar ik probeer nu om althans de bevolking van dit kleine en betrekkelijk zuivere eilandje rijp te maken voor een nieuwe benadering,’ zei Swerts.

Zachtjes zei ik tegen Victor: ‘Maar jij bent toch een popliefhedder? Je schrijft er zelfs stukjes over in dat blad, hoe heet het.’

Hij schudde het hoofd tegen me en nam zijn vork weer op. ‘Ik vertel ze hun oude sagen en legenden en laat ze hun eigen muziek horen via het radiostation van Frits hier,’ zei Swerts, ‘vanavond weer.’

‘O, dat is waar ook,’ zei oom Frits, ‘ik heb nog wat reclameteksten voor je klaargelegd van Swie Kee Hoën. Een paar aanbiedingen. Inheemse producten, maak je niet ongerust. De import doet Zina wel. Je moet trouwens over tien minuten op.’

Swerts haalde een dik horloge uit zijn borstzak. ‘Je hebt gelijk.’ Haastig werkte hij nog een paar happen

naar binnen en verontschuldigde zich.

‘Mogen we mee?’ vroeg Yvonne aan hem en oom Frits. We keken naar Swerts en hij knikte gevleid. Even later zaten oom Frits en ik alleen af te eten, terwijl Oerip negatieve geluiden maakte bij het afruimen van de halfvolle borden.

‘Die vijf cent van u, dat klopte, volgens mij,’ zei ik.

‘Ja. Ik dacht, als drie appels en twee peren vijftig cent kosten en twee appels en drie peren óók vijftig cent, dan moeten ze allebei evenveel kosten, anders zou je toch wel iets verschil verwachten in de totaalprijs. Dus dan kosten vijf dezelfde dingen vijftig cent, dus elk ding kost vijf cent. Gewoon gezond boerenverstand, rekenen komt er eigenlijk niet eens aan te pas.’ Hij klonk nog steeds wat verbaasd.

‘U kunt zo naar de Mulo, hoor.’

‘Ach jij.’ Hij stak zijn hand uit om me op de schouder te kloppen. ‘Allemachtig leuk joh, om je weer eens te zien. Soms heb je hier wel eens behoefte aan gezelschap. Carl is een beste brave vent, maar je hebt hem gezien. Het is altijd hetzelfde verhaal.’

‘Een beetje gespannen mens, niet?’

‘Ja, hij heeft een moeilijk leven achter de rug. Ik ken hem wel van vroeger, toen hij hier zat als onderwijzer, jij was nog niet eens geboren geloof ik. Hij zat altijd een beetje in het verdomhoekje. Iets te veel praats hè, niemand weet het beter dan hij, en dan ook nog een beetje afwijkend in de omgang. Hij trok nogal naar mannen, als je begrijpt wat ik bedoel.’

‘O, homofiel?’

Mijn oom slikte even. ‘Als je het zo wilt noemen.’

‘Zo heet het.’

Oom Frits schudde zijn hoofd en nam nog een slok water. ‘Soms benijd ik jullie wel. Tegenwoordig kan dat soort dingen allemaal. Maar vroeger. Zo’n Swerts werd altijd een beetje met de nek aangekeken, omdat hij ooit eens in een dronken bui op de soos een jonge planter lastig viel, en een klap op zijn bek kreeg, voor iedereen zichtbaar. Hij kon zich laten overplaatsen, maar zoiets reisde vroeger altijd met je mee. Misschien dat hij daarom zo’n tater is geworden, van de vroege ochtend tot de late avond discussiëren en altijd maar gelijk willen krijgen. Tijdens de politionele acties heeft hij nog een tijdje knijp gezeten, omdat hij niet helemaal vertrouwd werd. Daarom is hij in '49 Indonesiër geworden, hij wilde niets meer te maken hebben met Holland. Hij is nog een tijdje onderwijzer geweest in Jakarta en Bandung, maar in '56 toch als spijtoptant weer naar Holland gegaan, omdat hij ook in Indonesië te veel moeilijkheden kreeg.

En een paar jaar geleden is hij net als ik teruggekeerd, omdat het eindelijk mocht van de Indonesische regering, ouwe koloniale die hier hun AOW komen opmaken. Hij doet een hoop goed, geloof me, al zijn geld gaat naar de armen en de enige keren dat hij er echt goed van eet is hier, denk ik. Met die radio-uitzendingen verdient hij nog wat bij, maar dat is niks, wat koffie en rijst en soms een paar blikjes margarine van de Chinees.’

Het was een goed moment om het hem te vragen. ‘Zeg oom, vanavond komt Hanny Zina ook, nietwaar?’

‘Ja zeker, van negen tot tien, direct na Carl. Een praatje over allerlei dingen, vooral medisch, met wat moderne muziek, en hij is ook niet te beroerd om wat reclame te zeggen, daar moet het tenslotte van betaald worden. Aardige jongen, maar wat zacht hè.’

‘Een jeugdvriend van me,’ zei ik waarschuwend.

‘Ja, dat zei je laatst al, of niet?’

‘Ik wil graag even met hem praten, na afloop, maar ik kreeg het gevoel dat hij niet het huis in durft. Kan het zijn dat hij zich niet welkom voelt, vanwege zijn huidkleur? Ik bedoel, vindt u het bezwaarlijk als ik na de uitzending wat met hem praat in de voorkamer?’

Oom Frits zag eruit alsof hij uit elkaar zou spatten.

‘Natuurlijk kan dat. Ben je bedonderd! Ik mag dan een ouwe koloniaal zijn, maar daarom hoef ik nog niet te discrimineren! Foei! Dit is slecht voor mijn hart, hoor,’ zei hij beschuldigend.

‘Sorry, oom. Maar u kunt zich toch wel voorstellen dat Hanny Zina zoiets denkt? U ziet er behoorlijk angstaanjagend uit, als ik zo vrij mag zijn.’

Hij richtte een oog op me, het andere keek venijnig naar een hoek van de kamer. Hij lachte. ‘Het beest zal zich niet vertonen. Maar vertel hem alsjeblieft dat ik aardiger ben dan ik eruitzie. We hebben weinig contact, Zina en ik, maar dat is meer vanwege de persoonlijkheid dan vanwege de huidkleur, geloof me maar.’

Ik besloot hem te geloven. We namen onze koffie mee naar voren, en luisterden naar de radio waar

Swerts op gedragen toon teksten uitsprak die ik maar gedeeltelijk kon volgen. Hij onderbrak zichzelf met muziek, een incidentele reclame werd door een ping-geluid aangekondigd en zonder veel enthousiasme voorgelezen. Oom zat er hoofdschuddend bij.

`Zegt hij iets wat u niet bevalt?' vroeg ik.

`Nee,' zei hij, `ik versta er de helft niet van. Ik let eigenlijk alleen op de reclame en Swie Kee Hoen zal niet tevreden zijn. Nou ja, dat overleven we ook wel weer.'

Direct na negen uur volgde het zachte geluid van Hanny Zina. Swerts verscheen met mijn trio, maar nam snel afscheid.

Oom Frits had gestaag zitten innemen en excuseerde zich even later, na mij omstandig alle sloten uitgelegd te hebben. Om tien uur was Hanny klaar. Ik zocht hem op in de radiokamer, waar hij wat knoppen omdraaide. Hij zag er moe uit en moest de volgende dag al weer om vijf uur op, zoals hij haastig vertelde.

Desondanks troonde ik hem mee naar de voorkamer en stelde hem aan Yvonne, Eric en Victor voor als een oude vriend van vader Jan.

Meer dan een minuut gesprekstof leverde dat niet op, Hanny was gepreoccupeerd met iets.

We dronken een kopje koffie en ik liep met hem mee naar buiten.

`Heb je Swerts gehoord?' vroeg hij, met een voet op het pedaal van zijn fiets.

`Wel gehoord, maar ik ben de taal kwijt. Ik versta nog niet de helft.'

`O,' zei hij, `dat is jammer. Vandaag was ik speciaal vroeg omdat ik hem wat langer wilde horen, meestal ben ik net onderweg als hij bezig is. En ik maak me ongerust. Weet je, er is een oude legende hier op het eiland, dat ooit een man met rood haar het volk zou leiden naar geluk. Er zijn zoveel legenden in omloop, en deze zal wel een verbastering zijn van het Christusverhaal. Maar Swerts heeft het verhaal weer eens uit de kast gehaald en vertelt het bijna elke keer.'

Hij zweeg en keek me aan.

`Ja?' zei ik vragend.

`Begrijp je het niet, hij heeft zelf rood haar.'

Ik zag het voor me, spaarzaam haar, maar inderdaad roodachtig.

`Die man is wel een beetje gek, hoor Hans,' zei hij bezorgd.

`Ach, hij praat toch wel zinnig. Over buitenlandse invloeden en dat de Indonesiërs moeten proberen om zichzelf te zijn. Dat heb ik ervan begrepen, tenminste.'

`O, wat hij zegt is wel zinnig. Maar het is typisch praat van iemand uit het betere leven. Je kunt honderd keer tegen een gewone man zeggen dat westerse luxe niets waard is, maar als je nooit luxe gehad hebt weet je wel beter. Wat is er tegen een ijskast? Een telefoon? Een auto? Een radio? Iedereen wil dat en dat krijgt Swerts echt niet weg, ook al praat hij er duizend keer over. Hij gebruikt trouwens zelf de radio voor het verspreiden van zijn evangelie. Ze lachen hem ook uit hoor, de luisteraars. Nee, waar ik bang voor ben is dat hij iets vreemds gaat doen, Swerts, iets dat goed bedoeld is maar verkeerd uitpakt. Hij is een fanatiekeling. Nou ja, ik val je maar lastig, jij kunt er ook niets aan doen.'

Somber stapte hij op zijn fiets, met de belofte dat hij de volgende avond langer zou blijven.

Ik zou ze de weg wijzen naar de Kromme Val, de plek waar we vroeger vaak heen gingen op vrije dagen. Het was een paar uur sjouwen de berg op, en dan kwam je bij een waterval die dwars stond op het beekje dat eruit voortkwam. Aan de voet van de waterval was een bassin ontstaan, waarin je kon baden te midden van het tumult van het vallende water.

Die nacht had ik ervan gedroomd en vertelde het bij het ontbijt, zodat Yvonne eiste dat ik ze erheen zou leiden. Oom Frits wist van niks, het was ook typisch een plek voor jongeren.

Al na een kwartier zag het zwart voor mijn ogen. Er was niet veel pad meer te bekennen, we moesten ons een weg banen door hoge struiken en alang-alang en de tocht omhoog vergde meer adem dan ik had.

'Jongens, ik weet het niet meer,' zei ik na een half uur hijgend.

Ze gingen om me heen staan.

'Weet je het niet meer?' vroeg Yvonne teleurgesteld. Ze wipte op haar gimpjes op en neer, één en al billen en borsten in haar strakke spijkerbroek en bezwete nylon blouse. 'Je hoort het, de man weet het niet meer,' zei Victor. Hij zette de handen aan de mond en jodelde, een stuitend geluid.

'We zijn verdwaald!' riep hij met hoge verdraaide stem, 'geen paniek, geen paniek.' Hij begon gemaakt schichtig heen en weer te rennen op de vierkante meter.

'Victor,' zei Eric mild. Hij was naast me komen zitten op een grote steen. Zweetstroompjes gleden langs zijn zwartbruine hoofd.

'Als jullie even stil zijn horen we het misschien,' zei ik. We luisterden en concludeerden na veel heen en weer gepraat dat we inderdaad een zacht ruisen hoorden, in de verte.

Na nog een half uur stommelen waren we er. Het zag er nog net zo uit als vroeger. Vanaf een hoogte van zo'n vijftig meter stortte een flinke stroom water in een breed bassin, waaruit een beekje ontstond dat zich kronkelend naar beneden spoedde.

Ik kon ze nog waarschuwen dat ze onder de straal vandaan moesten blijven en keek toe hoe ze zich in het bassin stortten. Yvonne had jeans en blouse uitgetrokken en zwom net als Vic en Eric in haar slip rond. Ze was minstens zo goedgevormd als haar moeder vroeger. Een diepe jaloezie kwam naar boven, het was onrechtvaardig dat zij zo jong en vrolijk bezig waren op mijn plek, oneerlijk dat zij nog lang zouden leven na mijn dood.

Na een kwartier kwam Yvonne het water uit en klom naar de plaats waar ik op een steen zat.

Ze ging naast me zitten en schudde zich, zodat de waterdruppels van haar borsten spatten.

Beneden waren Victor en Eric bezig elkaar om te gooien en meestal won Eric, hij was sterker dan je zou denken.

'Waar zit je aan te denken?' vroeg Yvonne. Natte haren, grote koolzwarte ogen, een brede mond, een warm gebruid lichaam met iets wittere borsten.

'Dat kan ik je niet vertellen,' zei ik, 'er is censuur in dit land.'

Ze legde plotseling haar hand op mijn gulp. 'Poeh,' zei ze, 'alsof ik het niet weet. Dit spreekt duidelijke taal.'

'Schei uit,' zei ik gegeneerd en duwde haar hand weg.

'Sorry,' zei ze, 'doe ik je aan moeder denken?'

Ik was verrast. 'Nou nee,' kon ik eerlijk zeggen, 'je moeder zou dat niet doen, de tijden waren anders.'

'Maar leek ze op mij?'

'Min of meer. Je moeder was ook fantastisch om te zien. En alle mooie meisjes lijken op elkaar. Maar vroeger waren mooie meisjes erg koket. Veel gegiechel en achterom kijken naar de jongens. Meisjes zoals jij zijn meer jezelf, gewoon mooi, een lekker stuk. Maar dat weet je toch best? En als je nou niet gauw weggaat sta ik niet voor mezelf in, want ik ben ook maar een mens.'

Ze keek me even vreemd aan.

'Ik ben geen kind meer, hoor, wie weet is dat juist wat ik wil.'

Ze stond op en liep voorzichtig op blote voeten het rotspad af.

Ik keek haar in verwarring na. Blote billen in een nat broekje. We lagen aan het Spaanse strand, Marjolein en ik en zoals altijd (een goede taakverdeling was ons nooit gelukt) keken we allebei op één elleboog naar hem. Jimmie speelde met de golven. Telkens nam hij een schep zand uit het strand weg, en wachtte met spanning tot een golf dichterbij schoof, het gat met zand en vers water vulde en zich weer terugtrok. Dan maakte hij een nieuw gat. Dat kon zo uren doorgaan. Zijn broekje was afgezakt zodat je de helft van zijn kinderbillen zag en daarboven de rond gekromde rug waarin alle wervels geteld konden worden. Een

ingespannen hoofd met grote ogen en krullend haar.

Toen hij zag dat we keken kon er even een lachje af en triomfantelijk hield hij zijn schepje omhoog. Daarna nam hij weer een hap zand, maar wierp het nu naar ons toe. Het trof me midden op de rug, een zware natte klodder.

Ik vond het niet aardig, maar liet het gevoel passeren. Ik sprong op, nam hem in de vlucht mee en vervolgde zijn zwemlessen. Vanuit de verte keek Marjolein goedkeurend toe, het was een dag uit een reisfolder.

's Middags gingen we liggen slapen. Jimmie had zijn eigen kamertje in de vakantie-bungalow, het eerste uur was hij nog wat aan het rondscharrelen, maar tenslotte werd het stil.

Ik had zin, de hele dag al. Ik ging Marjolein aaien en heel zachtjes kwam ze uit haar sluimer te voorschijn, warm en rozig. Ze had alleen een onderbroekje aan en dat was snel uit. Juist toen ik mij zachtjes duwend in haar wilde opbergen, ging de deur van de slaapkamer open.

'Ga toch slapen!' riep ik.

'Ja, maar...!' zei Jimmie. Hij wreef met één hand in zijn ogen en hield met de andere hand een modderige natte pop op.

'Ga weg!' brulde ik.

'Ja, maar de beer is vies,' riep hij verontwaardigd terug en keek nieuwsgierig naar ons.

'Wat doe jij nou?' vroeg hij en deed een stap dichterbij.

Ik liet me van Marjolein afglijden. Ze draaide zich half om, van haar rug op haar zij en vroeg: 'Ach Jimmie, ga nu even slapen, ja?'

'Ik wil bij jullie in bed!'

'Met die vieze beer zeker!' riep ik, 'Jimmie, ga nu slapen of wil je een tik voor je billen?'

Hij keek me aan, ik keek hem aan, we waren allebei even boos, zo niet bozer. Hij draaide zich om en we hoorden hem door de gang hollen op kleine benen, de buitendeur ging open en sloeg dicht.

'Zo, die zijn we kwijt,' zei ik en hernam mijn positie.

'Ja, maar hij is naar buiten!' zei Marjolein.

'Nou, hij zal niet verdwalen.'

Een minuut of wat probeerden we de stemming te hervinden, maar ik werd kleiner en kleiner en het moment was voorbij voordat het ooit gekomen was.

'Kinderen,' zei ik bitter en Marjolein hield me even vast. Medeleven, een mens teert erop. Ik gaf haar een kus op de neus en kwam overeind.

'Volgende keer beter,' zei ik.

Ik ging me wassen, Marjolein trok haar kleren aan en opende de luiken.

'Hans,' hoorde ik haar roepen. 'O jesus!'

Ze rende naar buiten. Ik schoot in een onderbroek en volgde. Het tafereel liet geen vragen open.

Jimmie lag op de grond, nat en bleek, Marjolein erbij en de oude man van de bootjesverhuur, die zich oprichtte toen ik arriveerde. Ik kon zijn driftige vuist nog net ontwijken. Wanhopig riepen we Jimmie, deden mondbeademing, wreven zijn polsen.

Twee dagen later reisden we terug met het vliegtuig, te midden van jolige gebruikte vakantiegangers. Marjolein keek strak uit het raampje en ik wist waar ze aan dacht. Zou hij comfortabel liggen? Zou hij het niet te koud hebben? Zou hij niet te veel geschud worden bij het opstijgen en dalen en bij luchtzakken? Ons verzoek of het kistje misschien in de passagiersruimte zou mogen staan was vriendelijk maar beslist afgewezen.

'In een hoekje,' probeerde ik nog. Hij zal niet lastig zijn, had ik er bijna aan toegevoegd, ik kon niet wennen aan de gedachte dat hij nooit meer lastig zou zijn.

Hij kon niet dood zijn, Jimmie, elk moment kon blijken dat het allemaal niet waar was. Een vergissing van de werkelijkheid, een gruwelijke nachtmerrie. Maar intussen moesten we bij hem blijven. 'Mag ik er dan bij komen zitten, in de bagageruimte?'

De man van het reisbureau had het er ook moeilijk mee. 'Sorry, meneer. Dat kan om allerlei praktische redenen niet. Die ruimte is niet geschikt voor passagiers, we kunnen de verantwoordelijkheid niet nemen. Het spijt me.'

'Ik teken alles.'

'Sorry, meneer, het kan niet. Maar u kunt erop rekenen, wij zullen de uiterste zorg besteden aan, eh, aan uw, we zullen onze uiterste zorg besteden. Echt.'

Op Schiphol wisten we niet wat we doen moesten en liepen maar achter de menigte aan naar de plaats

waar de bagage uit de diepte omhoogkwam per rolband. Marjolein had ik op een bank neergezet, de pillen werkten, ze was te versuft om na te denken. Handenwringend stond ik te wachten. Als het kistje naar boven kwam, als de ellendelingen het gewoon op de band gezet hadden, dan zou ik het oppakken en zo zacht mogelijk bij Marjolein neerzetten en dan zou ik op pad gaan om de verantwoordelijke man te wurgen. Na lang wachten kwam de bagage.

Koffers, hoedendozen, kindervagens, een grote parasol. De groep dunde uit en uiteindelijk kwam er niets meer naar boven. Er draaiden nog twee koffers rond, ze kwamen me vaag bekend voor. Natuurlijk, het waren onze koffers. Ik pakte ze van de band af en ging naar Marjolein. Bleek en verloren zat ze op het zwartleren kussen, met gesloten ogen waardoor tranen sijpelden.

‘Liefje, zullen we gaan?’

Ik trok haar omhoog en we gingen op weg naar de uitgang, waar Jantje Boon zou staan, als alles goed was.

Een frisse douaneman hield ons tegen. ‘Mag ik even dat koffertje zien?’

‘Meneer, ik ben nu niet in de stemming,’ zei ik vermoeid.

Hij was jong en rozig en droeg een gewichtige snor. Hij glimlachte beleefd en wees op de toonbank. ‘Hier alstublieft.’ Zuchtend tilde ik de koffers op, viste de sleuteltjes uit mijn zak en deed ze open.

Zwijgend keken we toe hoe hij woelde door onze vuile kleren. Ik had mijn arm om Marjolein heen, we stonden te zwaaien van vermoeidheid en de pillen. Achter de glazen afsluiting zag ik de vertrouwde figuur van Jantje. Naast hem stond Carla zenuwachtig op en neer te wippen en te zwaaien, ondanks de zomer droeg ze een dikke bontmantel. Volautomatisch liepen we naar hen toe.

‘Meneer!’ riep de douaneman achter ons, ‘u vergeet uw koffers.’

Een paar meter verder haalde hij ons in, maar ik kon het niet opbrengen om weer terug te gaan.

‘Houdt u ze maar,’ zei ik.

‘Maar het is in orde,’ riep hij.

‘Fijn, fijn,’ zei ik vaag en opende de glazen deur.

Carla nam Marjolein onder haar hoede en ik gaf me over aan de energie van Jantje.

‘We moeten het kistje vinden,’ zei ik.

‘Geregeld, joh. Kom mee.’

Jan was een groot regelaar en een vriend. Buiten stond een begrafenisauto, met achterin op een verhoging het kistje. Ik aarzelde, ging naar binnen en tilde het deksel op.

Hij lag er onveranderd, een stil wit hoofdje met zwart krulhaar en gesloten ogen. Dood, dood, dood.

Ik gaf het op en huilde.

We lieten het kistje de volgende dag zakken in een kindergraf. Iedereen snikte die het zag, maar ik had geen gevoel meer. Thuis was het stil en leeg.

Ik liet Marjolein pillen innemen en legde haar op bed en wachtte tot ze sliep. Daarna ging ik opruimen. Ik zette zijn ledikant in de kelder, zijn step, zijn Lego, zijn poppen, zijn autootjes, zijn kleren, zijn lees- en rekenboekjes. Ik haalde zijn tekeningen van de muur en deed ze in een map en bracht ze naar de bankkluis. Een uur later haalde ik er drie terug, de tekening van Wat Mag en Wat Niet Mag, de tekening van Hoe werkt de Waterleiding, de tekening van de Paardhond om Bang van te zijn.

Ik borg ze op in de diepste la van mijn bureau, om af en toe naar te kijken. Met een grote pot witte verf verwijderde ik alle strepen en krassen op de muren. Ik voerde Marjolein soep en boterhammen en slaaptabletten en na een paar dagen sleepte ik haar mee naar beneden en zette de televisie aan. Zwijgend keken we naar het journaal, een komische serie, een thriller, een actualiteitenrubriek. Na afloop gaf ik haar en mezelf een slaaptablet en een paar borrels en ik sleepte haar weer naar boven en ging in de aangrenzende kamer liggen, op het logeerbered.

Een paar weken later kwam de personeelschef voorzichtig langs. Er stond tenslotte maar een paar dagen verlof voor het overlijden van een gezinslid, en alhoewel het bedrijf alle begrip had voor mijn problemen, was hij toch verplicht om eh...

We regelden mijn ontslag soepel en Jantje stuurde belastingklijntjes naar me toe en bijlesleerlingen voor boekhouden, zodat ik thuis kon blijven.

Na twee maanden kwam Marjolein overeind als een zombie. Ze ging weer de straat op voor boodschappen en ik kon haar ertoe brengen om verder te gaan met de wiskundestudie die ze had opgegeven, omdat Jimmie op komst was.

Heel langzaam ging het beter. We begonnen weer met elkaar te praten, de pijn werd draaglijk, de herinnering minder scherp, en op een avond zaten we als vanouds bijeen. Ik kustte haar, zocht met mijn tong naar de hare, we raakten warm en verwilderd en stormden de trap op naar het grote bed.



Snel deden we de kleren uit en net toen ik me in haar wilde opbergen kwam de herinnering terug. Een klein jongetje met een natte beer in de handen en nieuwsgierige ogen onder donker krullend haar: 'Wat doe jij nou?' De oude man van de botenverhuur had aan de politie verklaard dat het kind het strand op kwam hollen en regelrecht de zee in snelde. Het was vloed, er kwam een hoge golf aan. Meestal loopt zoiets goed af, zei de politie, vermoedelijk was het kind geraakt door een stuk hout. De bootjesman was te ver weg om het precies te kunnen zien. Hij was zo snel mogelijk komen toehollen, maar had veel tijd nodig gehad om het kind te vinden.

Ik kreunde en liet me van Marjolein afglijden. Ze keerde zich op haar zij, stak haar hand uit en trok mijn hoofd dichterbij. Huilen deden we niet meer zo gauw, we ondergingen de doffe wanhoop zwijgend. Heel af en toe probeerden we het opnieuw, maar Jimmie bleef aan het bed staan met zijn natte beer. We verkochten het huis en gingen apart wonen. Dat was nu alweer vier jaar geleden, en er was maar weinig gesleten. Soms zagen we elkaar nog, bij feesten van vrienden en kennissen. We dronken dan niet te veel, om geen emoties los te maken, soms zaten we even dicht tegen elkaar aan. De oude warmte was er nog wel, maar de angst voor Jimmie was groter. Als boetedoening was het gepast, als mensenleven te treurig voor woorden.

Het trio stond al een tijd van beneden af te roepen door het lawaai van neerstortend water voordat ik me realiseerde dat ze het tegen mij hadden. Ik stond op en liep naar het bassin toe.

`Zeg zullen we?' vroeg Victor.

`Zullen we wat?' vroeg ik, enigszins in de war.

`Terug naar huis, natuurlijk.'

`Oké,' zei ik en draaide me om.

`Nee, kunnen we niet stroomafwaarts gaan en dan oversteken?' vroeg Yvonne, `dat heeft vader ons altijd verteld.'

Ik aarzelde, het vergde een oversteek waar ik weinig lust in had.

`Ja, maar toen was er een boom waar we overheen konden. Als die er nu niet is, moeten we weer terug.'

`Dat risico nemen we.'

`Goed.' Ik trok mijn schoenen uit, stroopte mijn broekspijpen op en ging voor. Het beekje was breed en ondiep, het water gleed snel naar beneden over gladgeslepen stenen. Het vergde veel aandacht om overeind te blijven en af en toe moesten we een stop maken om kleine zwarte bloedzuigers te verwijderen. Links en rechts rezen de rotswanden zo'n tien meter omhoog, onbeklimbaar. Ik was al van plan de mislukking te proclameren toen in de verte een boomstam zichtbaar werd, die over het beekje was gevallen. Aan de rechterkant was de oever toegankelijk, en vroeger staken we via de boomstam over en kwamen dan op een pad terecht dat bijna rechtstreeks naar het huis leidde.

Hijgend klommen we omhoog. Ik ging zwaar zitten en de anderen volgden mijn voorbeeld.

`Is dit de boom waar jullie vroeger altijd overheen gingen?' vroeg Yvonne.

Ik keek. `Nee,' zei ik, `want de inscripties zijn weg. En hij ziet er ook anders uit. Trouwens, volgens mij lag die andere boom niet precies op deze plek. Hij zal wel vergaan zijn, en dan hebben ze een nieuwe omgehakt, zodat hij over het ravijntje viel. Kijk maar, er is een paadje, er zijn mensen die deze weg wel eens gebruiken.'

Ik keek uitvoerig naar de boom. De bast was vrijwel geheel verdwenen, het leek me nogal een glad geval en vrij dun, eigenlijk. Als je ervan afviel kon het een aardige klap opleveren, de oversteek was op een laag punt, maar een vrije val van zes á zeven meter was ook geen lolletje.

`Ik vind dat we het maar niet moesten doen,' zei ik, `we kunnen beter teruggaan.'

`Ach shit,' zei Victor, `wat jullie vroeger deden kunnen wij toch ook? Maar ja, je was er vroeger ook niet zo handig in, heb ik wel eens gehoord.'

`Victor, schei uit,' zei Yvonne. Ik keek haar aan, ze kleurde en merkte het.

`Vader heeft wel eens verteld dat je nooit over die boomstam durfde te lopen, maar altijd wipte.

Schrijlings wipte, hoe heet dat.'

Terwijl ze het zei, zag ik het weer voor me, Jantje die resoluut en onbezonnen voortstapte en altijd op het laatste moment bijna zijn evenwicht verloor (misschien deed hij het er wel om, de meisjes ontlokte het altijd wel een gillette van ongerustheid). Dan volgde Hanny die voorzichtig naar de overkant stapte, bij elke pas controleerde hij even of zijn voet wel stevig stond. En daarna volgde dan de nederige kudde van Marjolein, Carla en ik die schrijlings op de stam gingen zitten en ons telkens met de handen even opdrukten om een paar centimeter vooruit te schuiven.

`Ik ben het eens met Hans,' zei Eric. We keken hem aan en hij was wat verrast door de aandacht.

`Hoezo eens?' vroeg Victor. Hij stond op en deed een pas op de boomstam, draaide een slag om en sprong weer terug op de kant.

`Nou, ik ga ook zitten wippen,' zei Eric.

`Oké, met jouw been zou ik dat ook doen, natuurlijk joh. Maar we gaan dus?'

`Ik neem de verantwoording niet,' probeerde ik nog, maar Victor reageerde niet. Hij stapte op de boomstam en begon naar de overkant te lopen. De stam boog nauwelijks onder zijn gewicht en met uitgestrekte armen kon hij makkelijk zijn evenwicht houden.

Hij was al ruim over de helft toen hij stopte, zich omdraaide en een uitnodigende hand naar me uitstak.

`Kom op, ouwe,' zei Victor en tegelijk gleed hij uit. Hij viel voorover, gleed weg en hing ineens aan één arm onder de boomstam. Haastig probeerde hij zijn andere arm om de stam te slaan, maar kon zich daarvoor niet genoeg optrekken.

`Godver!' riep ik. Ik stapte voorzichtig op de stam, deed een paar lange stappen en liet me vlak voor hem zakken. Ik klemde mijn benen om de stam, bukte me, viste naar zijn vrije arm en trok. Gelukkig was hij

niet zwaar. Ik had hem bij de pols, bracht zijn beide handen bij elkaar en na een paar seconden hing hij safe.

Hij tilde zijn benen op, raakte me en ik sloeg om als een duikelaar. Ik hing ondersteboven aan de boomstam, niks aan de hand want mijn benen waren sterk genoeg en ik hoefde alleen mijn bovenlichaam op te tillen om mezelf weer overeind te trekken.

In de verte hoorde ik Yvonne iets roepen. Ik keek naar beneden, het doorzichtige water trok soepele lijnen rond de platte stenen, ver beneden mijn hoofd. De aarde trok als een magneet en wat was er tégen om me te laten vallen? Eindelijk rust.

Buiten mijn wil lieten mijn benen los, op het laatste moment voelde ik een ruk aan een voet, maar ik suisde naar beneden en kwam met een harde allesverwijderende klap op het water terecht, plat op mijn rug. Een doodklap.

'Au,' zei ik zachtjes en nadenkend. Wat deed ik hier? De huid van mijn rug gaf een vlammeende pijn af. Ik tilde mezelf een beetje op en keek omhoog. Victor was bezig zich overeind te werken op de boomstam, Yvonne en Eric keken verschrikt naar beneden. Domme kinderen.

'Lullekoppen!' riep ik zo hard ik kon naar boven en liet me weer zakken in het verkoelende water. De stroom schoof me een paar meter verder half op een platte steen. Ik zag Victor haastig over de boomstam naar de kant lopen, hij vloog het paadje weer af, rende door het water naar me toe en verstapte zich onderweg. Ik hoorde hem een uitroep slaken en daarna kwam hij hinkend bij me.

'Hoe is het?'

'Ik weet het niet,' zei ik, 'een beetje branderig gevoel op mijn rug. Maar eigenlijk voel ik me wel lekker. Kom erbij liggen, laten we allemaal even lekker liggen.'

'Kun je alles nog bewegen? Heb je nog overal gevoel in?'

Hij zag er echt bezorgd en menselijk uit, niks voor Victor.

Yvonne en Eric waren nu ook afgedaald en stonden aan weerskanten van hem naar me te kijken.

Voorzichtig ging ik zitten, bewoog mijn armen, draaide mijn nek heen en weer, tilde mijn benen één voor één omhoog.

'Alles in orde, hoor,' zei ik en ging staan, 'alleen mijn rugvel doet pijn.'

Yvonne keek. 'Geen wonder,' zei ze, 'na zo'n klap. Het ziet vuurrood. Waarom viel je?'

Het hield mij ook bezig en ik gaf geen antwoord. Achter elkaar klommen we weer omhoog en stonden opnieuw voor de keus: de boomstam oversteken of stroomopwaarts terug en de heenweg in omgekeerde richting volgen. Victors enkel begon snel te zwellen en we besloten om de short-cut te maken. Eén voor één staken we de boomstam over, risicoloos wippend op handen en billen. Daarna hielpen we om de beurt Victor naar huis hinken, en na een klein half uur arriveerden we.

Oerip leverde een drukverband en klikte meewarig met haar tong terwijl ze het ombond. We aten het middagmaal in stilte, want oom Frits was naar de stad.

Het middagdutje was er voor mij niet bij. Ik nam een grote fles koel bier en ging buiten zitten. Onder de overkoepeling van het platje was het warm, maar de echte hitte begon een paar meter verder, en in de verte zag ik het asfalt van de weg trillen.

Ik peinsde over de gebeurtenissen van de dag. Victor was een onaangenaam type, maar het zou niet aardig geweest zijn als ik verkeerd terechtgekomen was bij mijn val. Onherroepelijk zou hem dat als schuld aangerekend zijn. Bij gelegenheid moest ik me maar eens verontschuldigen.

'Warm?' vroeg Yvonne.

Ze stond naast me in een beslapen, gekreukelde pyjama.

'Wakker geworden?' vroeg ik.

Ze knikte en liet zich in de stoel naast me glijden. Ze legde haar hand op mijn kruis en bood haar lippen aan. Alles trad tegelijk in werking en na een paar minuten was ik door de bocht. Zonder bedenken liep ik achter haar aan naar haar kamer in de bijgebouwen. Mijn rug deed nog veel pijn, maar wat gaf het. In de verte zag ik Oerip ons gadeslaan, maar dat hield me niet tegen. Ik sloot de deur zorgvuldig, kuste haar diep, ontsloot met haastige vingers het pyjamajasje, duwde haar op het bed, sleurde aan de pyjamabroek, stapte snel zelf uit de kleren, ging op haar liggen en begon ons naar het eindpunt te duwen.

We maakten veel gekraak en korte uitroepen in de kleine kamer van Yvonne.

Pas vele minuten later was ik uitgehijgd. Yvonne lag op haar zij, met haar rug naar me toe. Ik liet mijn vinger glijden langs het ondiepe gootje van haar ruggegraat, van haar stuitje naar haar hoofd en terug. Ik kuste haar achter het oor, maar het nadenken was al begonnen. Hoe had ik me zo kunnen laten gaan? Het zou een hoop ellende geven, vast en zeker. En Jan Boon, ach Jezus, die zou het me nooit vergeven.

'Waarom ik?' vroeg ik, 'wou je Victor jaloers maken?'

Ze draaide zich met een ruk op haar rug en keek me boos aan.

`Ga alsjeblieft weg!' zei ze.

Ik wapperde met mijn handen. `Sorry, neem me niet kwalijk. Een ouwe man als ik mag toch wel vragen wat een jong meisje als jij bezielt om...'

`Ouwe man, je bent net veertig.'

`Tweeënveertig.'

`Goed, tweeënveertig. Dat is toch niet oud. Je lijkt mijn vader wel, die praat ook altijd over oud en dik.

Nou, een paar kilo kunnen er wel af.' Ze legde een kleine hand op mijn buik. `En wat minder sjachrijnigheid zou ook helpen. Maar voor de rest ben je best een aardig slaapbeest, hoor.'

We keken elkaar aan en ze glimlachte breed.

`Je was zo aandoenlijk vanochtend,' zei ze, `eerst al heel fronsend kijken toen ik bij de waterval geen bh droeg. En daarna heel moedig die balk op om Victor te redden. Zoals je daar hing, ondersteboven aan die boomstam. Bang, maar dapper met je dikke lijf. Ik kon je wel opvreten. Ja, achteraf hoor, ik zat toen veel te veel in de zenuwen.'

Ik keek gekwetst. Bang maar dapper met mijn dikke lijf, zo zou ik het zelf niet beschreven hebben. Eerder edelmoedig, oudere man die hart en longen riskeert om een jongere te redden.

`En toen liet je jezelf vallen,' vervolgde ze, `arme dwaas. Godzij dank kwam je plat op je billen terecht in diep water. Ik zou je gewurgd hebben als het je dood geweest was.'

Ik stak een vinger op.

`Nee, dat kan niet, dat weet ik,' zei ze, `iemand die dood is kun je niet wurgen. Nou, ga nu maar weg en denk er nog eens over na. Je bent nog veel te jong om een ouwe man te zijn.'

Ze keerde zich om op haar buik, sloeg het kussen in vorm en slaakte een zucht van welbehagen.

Ik keek naar haar en legde voorzichtig een hand op haar billen. De warmte straalde ervan af.

Ze begon ineens te giechelen.

`Als ik er nog aan denk,' zei ze, `ineens kwam je overeind uit het water en je riep heel hard "lullekoppen!" naar ons, terwijl je je rug wreef. Middelbaar baasje boos in beekje.'

`Nou, het deed behoorlijk pijn hoor,' zei ik stijfjes en hoorde een kraaiend geluid uit het kussen komen.

Ik liet mijn hand tussen haar billen glijden en vond het plekje dat haar in beweging bracht, op en neer, steeds sneller tegen mijn vinger aan.

Ik draaide haar om en we begonnen opnieuw, rustiger ditmaal en langduriger.

Christus, christus, zei ik onhoorbaar, totdat we uitgewoed waren en ik haar de vochtige haren van het voorhoofd veegde en mezelf opzij kantelde.

Yvonne keek me aan en haar hand zocht mijn gezicht, gleed eroverheen, bleef op mijn wang liggen.

`Nooit meer doen,' zei ze zachtjes, `nooit meer expres zoiets doen als vanochtend, ja?'

Ik knikte, trok mijn kleren aan, kuste haar en ging de deur uit met het air van iemand die even een praatje is wezen maken.

Eric zat buiten zijn kamer op een stoel. Hij knikte beleefd.

`Geen slaap?' vroeg ik.

`Ach,' zei hij.

`Hoezo ach?' vroeg ik geprikkeld.

`Zomaar ach,' zei Eric en keek om zich heen, `een beetje lawaaiig vandaag.'

Ik haalde mijn schouders op en liep betrappt verder. Oerip staarde vanuit de keuken. Ik ging het hoofdgebouw in en haalde mijn kamerjas op om te gaan mandiën.

Op het bed lag het briefje van Marjolein, dat 's ochtends was aangekomen. Luchtpost heeft iets speciaals, het dunne papier, de vele postzegels, het vreemde gevoel dat de tekst enkele dagen geleden aan de andere kant van de aardbol is geschreven.

Ze schreef: `Lieve Hans, hartelijk dank voor je brief uit Singapore. Ik zag alles voor me zoals je het beschreef. Ik ben benieuwd of Brankas je bevalt. Het zal na al die jaren wel heel anders zijn geworden. Maar Jan Boon zegt van niet. Hij heeft me eigenlijk al overreed om ook naar jullie toe te komen. Er is al een ticket en ik heb de injecties gehaald, maar ik aarzel nog elke dag. Als ik kom, dan zal ik ongeveer de drieëntwintigste bij oom Frits zijn. Zo niet, dan telegrafeer ik af. Hier gaat alles zijn gangetje. Ik heb net weer een tentamen gedaan, over...'

Ik liet het briefje vallen en ging mandiën. Vreemd dat maar zo weinig mensen op papier iets kunnen laten merken. Ze maken de zinnestjes zoals het hoort en als vanzelf staan er dingen in die zo horen. Theevisite-tekstjes.

De drieëntwintigste was overmorgen, ik had dus nog twee dagen de tijd om weg te vluchten van de deur

Jantje en oom Frits zo zorgvuldig geplande hereniging. Dat kon natuurlijk niet, vluchten, daarvoor was het allemaal te goed bedoeld, maar Marjoleins aarzelen zou wel dezelfde oorzaak hebben als mijn vluchtneiging: de herinnering aan een klein kereltje dat nieuwsgierig bij een groot bed stond.

Later op de middag nam oom me apart. `Hans, ik wil me niet met je leven bemoeien, maar is het verstandig om dat meisje 's middags te bezoeken?'

`Nee, oom Frits, en het zal ook niet meer gebeuren en zeker niet als u bezwaar hebt.'

`Zo bedoelde ik het niet, het is meer een kwestie van de bedienden. Ja, hoe moet ik dat nou zeggen. We zijn een beetje ouderwets hier, wat? Een man alleen heeft natuurlijk bepaalde behoeften, daar hoeven we niet omheen te draaien.' Hij keek me eerlijk aan met zijn rode knollenhoofd, één oog strak op mij gericht, het andere even strak op een plek rechts achter me, zodat ik voortdurend de neiging moest onderdrukken om even achterom te kijken.

`Maar dat moet hier een beetje, hoe noem je dat...'

`Discreet?'

`Discreet worden opgelost. Laat ik het zo zeggen, simpelweg. Na donker mag alles, wie dan nog let op anderen had zelf in zijn bed moeten liggen.'

`Ik zal erom denken, oom.'

`Goedzo.' Hij leek enorm opgelucht, Oerip had kennelijk behoorlijk geklaagd over ons moderne gedrag. Het lag ook mij zwaar op de maag.

`Wil je nog een borrel, kerel?'

`Nee, dank u wel oom, ik word nog eens een borrel.'

We zaten buiten op het platje en keken naar de weg. Er kwam maar heel af en toe iemand langs, omlaag ging het zo snel dat de voorbijgangers nauwelijks tijd hadden om naar het huis te kijken, omhoog waren ze meestal te ingespannen bezig om lust te hebben een blik op ons te slaan.

`Jij hebt ook een brief van Marjolein gehad?' vroeg oom voorzichtig, `ik ook. Ze schreef dat ze vermoedelijk overmorgen komt.'

`Ja,' zei ik, `daar wilde ik het even over hebben. U zit natuurlijk met ruimtenood, en het lijkt me het verstandigst dat wij dan teruggaan naar het hotel. Of ik alleen.'

`Ben je mal,' hij schrok ervan, `ruimte genoeg. Nee hoor, geen sprake van. Maar ik moet toegeven, het zou wel iets praktischer uitkomen als jij en Marjolein een kamer konden delen. Tenslotte zijn jullie niet gescheiden. Je hebt toch geen ruzie?'

`Nee hoor.'

`En er staan twee bedden in je kamer.'

`Een dubbelbed.'

`Oké, een dubbelbed.' Hij zuchtte, en besloot eerlijk te zijn. `Moet je horen Hans, ik correspondeer nu al een paar jaar regelmatig met Marjolein. Nou ja, af en toe. Ik heb haar geschreven toen jullie kindje overleden was, en daarna hebben we contact gehouden, ook toen ik hier naar toe vertrok. Het is een lief meisje, en ze heeft het er hard mee.'

Ik besloot toch maar een borrel te nemen.

`We hebben tenslotte dezelfde problemen, niet?' zei hij, `ik weet wat het is om een kind te verliezen. En weet je, mijn Margot heeft me nooit kunnen vergeven dat ik het niet heb voorkomen.'

`Maar u zat aan de Birma-spoorweg!'

`Ja, dat wel. Maar eind 1938 kon ik met verlof naar Holland en dat heb ik toen geweigerd. Ik had promotiekansen en het jochie was net geboren, en er waren geruchten dat er in Europa oorlog zou komen. Ik voer bij de K P M, je hoorde nog wel eens wat van mensen die net van verlof terugkwamen. Ik heb doorgedrukt dat we onze beurt zouden laten voorbijgaan en nog vier jaar zouden blijven. Je tante wou wel gaan, ik niet. En toen kwam de oorlog in Europa en ik kreeg gelijk. Maar uiteindelijk kwamen we zelf veel slechter uit. In Holland hadden we vermoedelijk bij elkaar kunnen blijven, maar hier werden alle blanke gezinnen uit elkaar gehaald door de Jappen. Enfin, ik hoef je niks te vertellen, je was even oud als ons jochie. O, ik kan het me zo goed voorstellen van Margot, dat ze kwaad op me was. Drie jaar hield ze het vol in dat kamp, en toen kwam de ongeluksgranaat. Het luchtalarm was net afgelopen en het jochie was gaan spelen, met een paar vriendjes. Godverdomme.' Hij sloeg met zijn vuist op het kleine tafeltje, de glaasjes dansten.

Ik schonk ze bij, zweeg en keek naar de straat.

`Bij mij is het nooit meer goedgekomen,' vervolgde oom na een paar minuten, `bij jou komt het misschien ook nooit meer goed. Maar je hebt een kans als ze hier komt. Grijp die kans. Dat is het enige wat ik je vraag. Vècht voor je geluk, jongen. Laat dat meisje schieten en probeer het met je eigen vrouw. Ze

verdient het.'

`Ik zal mijn best doen, oom,' zei ik, `natuurlijk doe ik mijn best.'

Ik was van plan meer te zeggen, maar het kwam er niet uit. Hij bedoelde het zo goed, maar ik had zo genoeg van goede bedoelingen. In de afgelopen jaren werden Marjolein en ik geregeld bijeengeloodst door welmenende vrienden of kennissen, die ons dan opvallend alleen lieten in de hoop dat het tussen ons weer zou klikken.

We konden het ze niet kwalijk nemen en hadden ook geen zin om telkens weer uit te leggen welke herinnering ons dwars zat. Dat zou alleen maar leiden tot oeverloze discussies. Zet je eroverheen. Vergéét het schuldgevoel. Alsof je daar ergens een knopje voor had zitten. We wenden ons eraan de pogingen tot hereniging zoveel mogelijk te ontwijken, of beleefd uit te zitten. Gescheiden waren we nooit, allebei hadden we vermoedelijk de hoop dat het ooit vanzelf weer goed zou komen. En ik wist zeker, dat als we ooit oud zouden worden, we dat samen zouden doen. Intussen was het maar het beste om koel en stil door de jaren te gaan, emotie en zelfbeklag te mijden.

Maar het had geen zin om dat oom Frits uit te leggen, het was me ook nooit gelukt Jantje Boon van complotteren af te houden en nu was hij er kennelijk weer in geslaagd om Marjolein te bepraten, misschien wel met een emotioneel beroep op haar vriendinnen-plicht tegenover Carla: `Ach Marjolein, je weet ik geloof heilig in het leven na de dood. En ik droom al wéken van Carla, die zegt "ik lig hier zo eenzaam, ik lig hier zo stil, waar blijven mijn vrienden en vriendinnen". Zou jij, ik durf het bijna niet te vragen, zou jij willen gaan? Ik heb toevallig een contact met de KLM, ik kan met grote korting een retour krijgen, en ik dacht ik zal dat Marjolein vragen.'

Of iets dergelijks, Jantje was duivels handig in dit soort dingen, en wat hij loog kon hij elke week biechten in de buurtkerk. Ik had dat wel eens gezien, bedrukt ging hij de kerk in en kwam een kwartier later geabsolveerd naar buiten, een ander mens, vrolijk en energiek en geheel klaar voor een nieuwe week van dynamisch zakendoen. `God is goed,' zei hij een keer handenwrijvend na zo'n louteringsbezoek.

Een uur voor het avondeten kwam Carl Swerts langs. Hij had om acht uur weer uitzending. Hij was stil, dronk een klein borreltje mee, maar hield geen lange betogen. Tijdens het avondeten volstond hij ermee drie borden soto madoera in zijn kleine lichaam te laten lopen.

`Wat heb je, Carl?' vroeg oom Frits tenslotte, `het lijkt wel of je uitgepraat bent?'

Hij glimlachte kort.

`Ik moet nog beginnen, Frits, ik moet nog beginnen.'

We namen de koffie in de voorkamer, oom Frits voor de afwisseling een cognacje erbij.

`Hoe gaat het met je enkel?' vroeg ik aan Victor.

`Ach,' zei hij, `zolang ik niet loop gaat het best.'

`Vanavond komt Hanny Zina weer,' zei ik, `ik zal vragen of hij ernaar kijkt. Het spijt me dat je dat aan mij te danken hebt, die voet.'

`O, je had liever dat ik het aan iemand anders te danken had?'

Ik zuchtte, waarom moest die jongen me altijd zo ergeren.

`Nee, Victor, ik probeerde te vertellen dat ik het vervelend vind dat je door mijn schuld je voet verzwikt hebt. Al is het alleen maar omdat ik je graag een eerlijke kans gun om weg te rennen als ik je de schop voor je kont ga geven waar je nu al weken om vraagt.'

Hij glimlachte dun

`Zo ken ik je weer. Maar wie denk je daarvoor mee te brengen?'

`Kom jongens,' zei oom Frits, `geen geruzie hier in huis.' Hij wendde zich tot Victor. `Ik heb trouwens begrepen dat je behoorlijk riskant bezig geweest bent vanochtend.'

`Welnee. Ik gleed even uit over dat boomstammetje, maar meneer hier moest zo nodig toe hollen met een paar olifantsstappen zodat ik me maar net vast kon houden, en viel toen zelf met een zware klap naar beneden. Belachelijk gewoon. Het is nog een wonder dat hem niks mankeert. En dan ben ik zo stom om hem uit die sloot te halen en verzwik ik godverdomme mijn poot.'

`Victor,' zei Yvonne luid, `hou je mond.'

`Ach klets. En achteraf haalt de grote held zijn koninklijk gerief bij ons Yvonneetje.'

`Geen woord meer!' riep oom Frits, `dat geruzie doen jullie maar ergens anders.'

In de stilte stond Swerts op en liep naar Victor en schoof zijn broekspijp op. Hij legde zijn hand op het windsel rond de enkel en kneep.

`Gòdver,' riep Victor en kwam half overeind uit de rotanstoel, maar Swerts liet los en hij zakte weer terug.

`Wat doe je nou?' vroeg hij klaaglijk.

Swerts glimlachte een beetje.

`Handoplegging,' zei hij, `het is moeilijk uit te leggen. Een nieuwgevonden kracht in mij. Laat ik het zo stellen: ik heb je been bevolen te genezen.'

`Carl, je kletst,' zei oom Frits.

Het glimlachje verdween.

`Een beetje eerbied, Frits. Zo niet voor mijzelf, dan toch in elk geval voor de krachten die ik mag gebruiken.'

`Sinds wanneer heb jij geheimzinnige krachten?'

De kleine man met zijn spaarzame rossige haar spreidde zijn armen, toonde vochtplekken onder zijn oksels en zei luid: `Ik ben de heer van de Grote Oprijzing.'

We keken hem wat verbaasd aan, vijf mensen in krakende rotanstoeltjes, koffie op tafel, geluiden in de keuken, het was een gewone woensdag.

`En wat mag dat wel betekenen?' vroeg oom Frits, `die Grote Oprijzing?'

`Gewoon iets uit een Bommelverhaal,' zei Victor schamper. `Heer Bommel en de Grote Oprijzing. Mijn enkel doet eraan mee.'

`Vandaag geven wij het volk terug aan zichzelf,' zei Swerts wat galmend, `de oude waarden worden hersteld. Men zal weer luisteren naar de aarde, men zal leven van wat de aarde biedt en niet meer verlangen. Men zal het dorp belangrijker vinden dan de staat. Men zal het evenwicht herstellen.'

`Goed Carl,' zei oom gelaten, dit had hij vaker gehoord, `ga nog even zitten, wil je. Zal ik je nog een borrel inschenken? Je hoeft pas over een half uur op voor je uitzending.'

Uit de keuken kwam steeds sterker gekrakeel. Het naderde en vanuit de eetkamer verscheen een zeer boze Oerip. Er waren wat haren uit haar wrong losgeraakt, ze stonden in kleine krulletjes op haar voorhoofd.



Achter haar kwam Swerts' bediende met de ballonkuiten, en drie anderen waaronder meneer Anwar van het kerkhof. Ze droegen militaire camouflagepakken met groene schutvlekken en voerden onhandig grote revolvers met zich mee, of pistolen, of hoe je ze ook noemen moest.

We deden allemaal een poging om op te staan, maar een gebaar van Swerts stopte ons.

'Dit is een overname,' zei hij plechtig, maar zijn stem schoot even uit bij over, 'dit is een overname. Tot nader order is dit huis en het bijbehorende radiostation ter beschikking van de beweging van de Grote Oprijzing.'

Hij slikte een paar maal, zijn adamsappel schoot heen en weer.

Abrupt ging hij weer zitten en veegde met een grote zakdoek het zweet van zijn voorhoofd.

'Over kostenvergoeding zal nader onderhandeld worden,' zei hij met gewone stem.

Intussen deed Oerip rap en luid haar beklag, maar nam toch gedwee naast de stoel van oom Frits plaats op de grond, toen een van de mannen haar even in de rug duwde met zijn revolver.

'Ben je nou helemaal bedonderd?' riep oom Frits. Zijn ene loense oog keek nu echt zéér scheel en zijn hoofd was roder dan rood. Hij hees zich langzaam overeind en stak een hand uit om naar Swerts te wijzen.

'Carl Swerts, je gaat te ver met je fantasieën. Dit is niet je eigen huis, dit is mijn huis. En dit zijn mijn gasten waar jij en je onderknuppels op staan te mikken met dat schiettuig. Zou je nou maar eens niet je verontschuldigen maken en zorgen dat je wegkomt met je mensen? En wat mij betreft hoef je niet meer terug te komen, ouwe zotlap.'

Swerts maakte een hoofdbeweging en Anwar kwam naar voren en gaf oom een duw, zodat hij met een klap terugviel in het krakende meubel.

Hij krabbelde meteen weer overeind, maar kreeg nog een tik op zijn hoofd, met de zijkant van het wapen.

Hij riep verbaasd 'Au!' veegde met zijn hand over zijn hoofd en keek verbijsterd naar het bloed op zijn handpalm. Hij haalde stuntelig een zakdoek uit zijn broekzak, Oerip pakte het van hem af, ging op haar knieën en drukte het doekje op de wond. Samen keken ze naar de belagers, een woedend en verschrikt ouder echtpaar.

'Sorry, Frits,' zei Swerts, 'ik wist dat zoiets zou gebeuren en ik heb mijn mensen opgedragen om meteen hard op te treden. Het doet mij ook pijn, maar het moet.'

Er viel een kort zwijgen. We probeerden te begrijpen wat er aan de hand was.

'Gijzeling,' zei Eric tenslotte en dat bracht helderheid. Inderdaad, gijzeling, bezetting, dat was aan de orde van de dag, dus logisch dat we daar eens mee te maken kregen.

Het gaf ook opluchting. Gijzelen en bezetten, dat was altijd een kwestie van tijd. Je moest proberen een goed contact met de bezetters op te bouwen, tijd winnen, en dan kwam het in het algemeen wel in orde.

Ik rook iets, een zoetige poepgeur. Zou iemand van angst een wind gelaten hebben, of erger. Hoe dan ook, we moesten niets overhaasten.

'Mag ik iets vragen?' vroeg ik beleefd.

Swerts knikte.

'Ik zit met één probleem,' zei ik, 'waarom moet het herstel van de oude waarden hier plaatsvinden. En hoe?'

'Nou, dat zul je nog wel zien,' zei Swerts, 'maar laat ik een tipje van de sluier oplichten: je oom heeft een radiostation.'

Hij glimlachte en ging even een stap opzij. De poepgeur kwam nu heel duidelijk van zijn kant.

'Stommeling,' zei oom Frits, 'dit kost mij mijn verblijfsvergunning, heb je daar wel eens aan gedacht met je malle kop? Of je nou de zaak bezet houdt of niet, het is mijn zender en je was mijn vriend, dat is algemeen bekend. Het kost jou je kop en mij m'n laatste rustige jaren. Doe me een lol, Carl en denk er nog eens over na. Wat denk je nou te gaan doen man? Brullen voor de radio? En denk je echt dat iemand zich daar iets van zal aantrekken?'

Hij hield nog steeds Oerips hand vast, schonk zich met de andere hand een nieuw glas cognac in en sloeg het in één teug achterover. Stalen slokdarm.

'Sorry Frits,' zei Swerts, 'maar maak je niet ongerust. We winnen.' Hij keek op zijn horloge. De man maakte een zelfverzekerde indruk, gek als hij was.

'Ik begin over twintig minuten aan de uitzending,' zei hij, 'en dan zullen jullie wel zien wat ervan komt. Gedraag je rustig en er zal niets gebeuren.'

Hij was al op weg naar de radiokamer toen hem iets inviel.

'O ja, je vrouw is gearriveerd,' zei hij tegen mij, 'ze is vanmiddag naar het kerkhof geweest met dokter Zina en ik heb zo'n gevoel dat ze straks met hem hier naar toe komt. Hij heeft om negen uur uitzending,

maar helaas zal dat dit keer niet doorgaan.'

Ik begon hevig te transpireren.

'Wat bent u van plan met ze te doen?' vroeg ik.

'O, niets. Misschien luisteren ze naar de radio en dan blijven ze hopelijk weg. En als ze komen worden ze zachtjes opgevangen en hierheen gebracht. Maak je niet ongerust, we zijn geen onmenssen. Het spijt me echt dat we jullie dit ongerief moeten aandoen.'

Hij stak zijn hand op en vertrok. Twee van de helpers volgden, meneer Anwar van het kerkhof en Swerts' fietsbediende bleven.

Stilte. We keken elkaar aan. Mochten we praten?

'Hoe is het met uw hoofd,' vroeg Yvonne aan oom Frits.

'O, goed hoor, kindje. Het spijt me dat jullie dit moeten meemaken.'

'Ach, dat kunt u toch niet helpen.' Ze draaide nerveus een zakdoek tussen haar vingers, keek naar mij, keek naar Victor. Ze stond van haar stoel op en ging naast hem op de grond zitten. 'Hoe is het met je been Vic?' Voorzichtig legde ze een hand op zijn knie. Hij gaf geen antwoord.

Ze zuchtte, schoof zichzelf naar achteren tegen de muur, trok haar benen op, sloeg de armen om haar knieën en legde haar hoofd erop. Ik dacht aan Marjolein die nu misschien in het donker met Hanny op weg was naar boven. Er kon van alles gebeuren, Swerts en zijn helpers moesten erg gespannen zijn, dat kon niet anders.

Anwar en zijn maat stonden stijf naast elkaar en hielden hun wapens stevig vast, ogen strak op ons gericht.

'Laten we er het beste van maken,' zei ik luid en stond op, 'en we kunnen het beste beginnen met ons aan elkaar voor te stellen.' Ik stak mijn hand uit en begon langzaam naar Swerts' bediende te lopen, maar hij wuifde me achteruit met zijn pistool, terwijl hij zijn tanden ontblootte, om te laten merken dat hij het niet kwaad bedoelde.

'Oké, oké,' zei ik, 'laten we allemaal onze naam noemen. Dit is meneer Anwar, die hebben Eric en ik op het kerkhof ontmoet. Hij verzorgt het graf van je moeder, Yvonne.'

Anwar glimlachte zijn twee tanden bloot, maar Yvonne keek niet op.

'Hij is Manohy,' zei Anwar en wees met zijn pistool op zijn buurman.

Ik noemde onze namen, en we knikten elkaar toe.

'Iets drinken?' vroeg ik en wees op de cognac.

Nee nee, dat wilde Anwar beslist niet.

Air djeroek dan?

Hij aarzelde, maar ik hield hem voor dat het misschien uren kon duren voordat we weer iets te drinken kregen, u zult het wel druk krijgen, nietwaar? Tenslotte ging hij er mee akkoord dat Oerip door Manohy naar de keuken werd begeleid. De twee andere bedienden hadden hun avond vrij, had ik intussen van oom Frits gehoord. De dag van de Grote Oprij zing was niet alléén door de sterren bepaald, kennelijk. Eén pistool uit de weg, nu zou het toch mogelijk moeten zijn om iets te doen.

Ik kletste honderd uit tegen Anwar, gebruikte moeilijke woorden waarover hij na moest denken en probeerde steeds een paar pasjes vooruit te doen, maar werd even vaak teruggewuifd. Het zweet liep me tappelings over de rug. Tenslotte ging ik maar weer zitten, aan heldenmoed had ik nooit geleden. Er zou hopelijk nog wel een betere gelegenheid komen. Oerip kwam terug met een groot blad met vele glazen kwast. Ze deelde ze rond. Oom Frits was net weer bezig zichzelf cognac in te schenken en weigerde verstrooid de limonade. Met veel vertoon van drift begon ze hem uit te schelden en gooide ineens het overgebleven glas door de glazen voordeur.

We waren zelf te verrast om van de verwarring te kunnen profiteren. Manohy vloekte, trok haar achteruit en duwde haar stevig op de grond naast de stoel van oom Frits. Jammer, maar de gebroken ruit zou misschien toch de aandacht van passanten kunnen trekken.

Swerts kwam binnen, keek verbaasd naar de deur en liet zich de gebeurtenis uitleggen. Hij gaf wat gemompelde instructies aan de beide bewakers, zette de radio aan, draaide het grote licht uit zodat we alleen nog konden zien bij een klein wandschemerlampje en stelde zich scherp op bij de ongeschonden helft van de buitendeur.

Heel voorzichtig keek hij naar buiten.

'Gebeurt dit vaak, meneer Swerts?' vroeg ineens Eric met beschaafde stem aan hem.

'Eh, hoezo?' Swerts keek even achterom, maar wijdde direct zijn aandacht weer aan het buitengebeuren.

'Zo'n kleine opleving van particulier initiatief?'

'Wat particulier initiatief?' Je kon merken dat Swerts uit het idioom was geraakt.

`Ik bedoel deze kleine maar belangwekkende demonstratie van fysiek machtsvertoon. Komt dat hier vaak voor, zijn daar cijfers van bekend?' Ik keek gespannen naar hem, hij hield een vol glas kwast in zijn hand en keek in het halfduister even opzij naar mij.

`Hou jij je maar rustig jongeman,' zei Swerts, die naar buiten bleef kijken. Ik stond voorzichtig op.

`O, neem mij niet kwalijk,' vervolgde Eric lijsig, `ik was alleen geïnteresseerd. We kennen dit land tenslotte pas enkele weken en als je dan in dit soort verwickelingen terecht komt, dan vraag je je af,' hij liet een weerzinwekkend beleefd lachje los, `dan vraag je je af, hebben wij dat misschien losgemaakt.

Dragen wij een atmosfeer van geweld met ons mee. Is er een correlatie?'

`Zeg sorry,' zei ik urgent, om hem verder af te leiden, `mag ik even naar de WC. Ik moet nu echt dringend even naar de WC.' Ik deed een paar stappen vooruit naar Anwar.

Swerts lette niet op me.

`Jongeman, dat is volstreekte onzin. Ik was al...'

`Ogenblikje. Kan ik even naar de WC?' interrumpeerde ik luid.

Terwijl Swerts naar me keek gooide Eric het glas naar hem toe en sprong er zelf achteraan. Ik sloeg wild met beide handen naar de pistolen van Anwar en Manohy, raakte ze wel, maar kon ze niet uit hun handen slaan.

Manohy greep met zijn vrije hand mijn hand en daarvan een vinger en binnen een seconde zat ik op mijn knieën voor hem, met maar één gedachte: niet breken.

Achter me rekende Anwar met Eric af.

Even later zaten we allemaal op de grond in een hoekje van de kamer, dicht tegen elkaar geperst. Ik wreef mijn vinger, Eric hield een zakdoek voor zijn bloedneus, Yvonne zat tussen ons in zachtjes te huilen van de schrik en Swerts liep boos voor ons heen en weer.

Hij was net van plan een sermoen te houden, toen de radio ineens geluid gaf. Zijn eigen stem kwam eruit, galmend en dringend, en hij stond doodstil om geen woord te missen. Ik kon het niet volgen, de losse woorden die ik verstond hadden geen duidelijk verband. Oerip maakte een paar verontwaardigde geluiden maar zweeg na een gebaar van de kleine baas. Hij ging weer bij de deur naar buiten staan loeren. Manohy was verdwenen, Anwar hield ons nu in de gaten, het pistool duidelijk gericht.

`Eric, doe alsjeblieft geen rare dingen meer,' zei ik opzij, `ik heb je vader beloofd dat ik jullie heelhuids terug zou brengen.'

`Oké,' zei hij door zijn zakdoek.

Door het geluid van de radio konden we niets horen van wat er buiten gebeurde, maar Swerts' houding verstrakte ineens en we keken gespannen toe en spitsten onze oren voor het geluid van een schot. Er gebeurde goddank niets, na een lange minuut ging de overgebleven glazen deur open. Hanny Zina kwam binnen, even later Marjolein, achter hen Manohy met het pistool.

Marjolein zag er geschokt uit, ze keek verwilderd rond, zag ons in het halfduister en dat luchtte haar zichtbaar op.

`Hans,' riep ze en deed een stap in mijn richting, maar Manohy trok haar weer naar achteren.

`Welkom, welkom,' zei Swerts. Hij gaf haar beleefd een hand en vroeg of zij wapens bij zich droeg.

`Wapens?' vroeg ze stomverbaasd. Hij bekeek haar even kritisch van blouse tot rok, maar durfde kennelijk geen fouillering aan. Manohy was bezig Hanny met één hand te bekloppen.

`Ook niet in uw tasje?' vroeg Swerts. Zwijgend opende Marjolein haar zwarte handtas en gunde hem een blik. Hij stak zijn hand erin, wroette wat rond.

`Tevreden?' vroeg ze.

`Neem mij niet kwalijk, mevrouw,' zei hij vormelijk, `maar we zijn hier bezig met iets waarbij ik geen risico wil lopen dat het verstoord wordt.'

`Wat dan?' Ze was de totale verbijstering nabij, maar haar angst grotendeels kwijt.

`Het is vandaag de dag van de Grote Oprijzing,' zei Swerts.

`Dat is geen goed Nederlands,' zei Marjolein beslist.

Ongewild barstte ik in lachen uit, maar ik kon het beperken tot een luide snik. Correct Hollands was altijd een tik van Marjolein geweest.

`Hoezo?' zei Swerts.

`Neemt u me niet kwalijk, maar het lijkt me een anglicisme. The Great Uprising. Niet Hans?'

Ik knikte vanuit mijn hoekje.

`Mevrouw, ik ben jarenlang leraar geweest en ik weet echt wel wat goed Nederlands is. Oprijzen, omhoogrijzen.'

`Onderwijzer,' zei oom Frits, `niet leraar.'

`Goed, onderwijzer,' Swerts keek nerveus achter zich naar zijn helpers, `het doet er niet toe, het doet er niet toe. Gaat u alstublieft rustig daar zitten.'

Ze liep naar me toe en ging voor me op de grond zitten. Ik sloeg mijn armen om haar heen en gaf haar een kus in de hals. De vredige geur van een warm en schoon lichaam. Onder het continu galmen van Swerts op de radio legde ik haar uit wat er aan de hand was.

Ze schudde handen met alle anderen, dronk een half glas air djeroek dat overgebleven was, en settelde zich tegen me aan. Hanny had naast ons plaatsgenomen.

`Dit is precies waar ik bang voor was,' fluisterde hij naar me, `die man is gek. Hij heeft het steeds maar over de rode man als redder van het eiland. De grote optilling.'

`Oprijzing,' zei ik automatisch.

`Sorry, oprijzing. Maar hij heeft geen volgelingen, behalve die paar oud-leerlingen hier. Hij denkt dat hij gezag heeft, maar het is niet zo.'

`O,' zuchtte ik gerustgesteld, `dus het is zo afgelopen.'

`Welnee. Want hij zendt op dit radiostation en dat kunnen ze ook op andere eilanden horen. Dus moet de gouverneur wel wat doen, anders staat hij voor gek. En onze gouverneur is een harde.'

Ik keek op mijn horloge, het was net negen uur, we zaten pas ruim een uur in deze onzinnige toestand.

Ik keek de kamer rond. Er was al een soort evenwicht ontstaan. Yvonne, Victor en Eric zaten zachtjes met elkaar te praten en alleen Yvonne keek af en toe naar ons. Oom Frits sliep en Oerip zat naast hem en hield een zakdoek tegen zijn hoofd wond.

Manohy was weer vertrokken, Anwar zat op een stoel in de verste hoek van de kamer en hield ons in de gaten, Swerts kwam af en toe even kijken en luisteren naar de bandopname van zijn speech, die telkens opnieuw werd afgedraaid, onderbroken door gamelanmuziek. Vreemd genoeg voelde ik me gelukkiger dan in jaren het geval was geweest, Marjolein dicht tegen me aan en geen bijgedachten.

Zachtjes legde ze me uit dat Jantje Boon ineens een supersnelle verbinding had kunnen regelen, voordat ze het wist zat ze in het vliegtuig naar Australië en van daaruit met een vrachtboot naar Brankas. Ze had overnacht in het hotel, was laat in de middag wakker geworden met maagklachten en bij dokter Zina terechtgekomen. Dolle verbazing en vreugde. Samen met hem bloemen gelegd bij het graf van Carla, gegeten en hiernaar toe gereden met zijn oude Ford.

`Heb je je huis gezocht?' vroeg ik.

`Ja, niets meer van over, hè,' zei ze, `wees maar blij dat dit er nog staat.'

Ze stak haar arm omhoog en naar achteren en haalde een hand door mijn haar.

Ik trok haar nog wat dichterbij naar me toe en ze zuchtte behaaglijk. Ik sloot mijn ogen en zag haar lichaam voor me, kleine maar amicale borsten, een smal middel, breed uitlopend in stevige gebruinde dijen met als middelpunt een dotje fier kroeshaar.

Onwillekeurig kreunde ik, en haar smalle hand kwam naar achteren en greep mijn knie. Ik legde mijn hand eroverheen. Zo zaten we te wachten en te luisteren naar de radio. Het werd tien uur, half elf. Eric, Victor en Yvonne waren gaan kaarten, Hanny zat roerloos naast ons, oom Frits sliep nog steeds, Oerip aan zijn zijde. Om elf uur hoorden we het geronk van motoren buiten, en korte militaire bevelen.

Anwar ging bij de buitendeur staan, maar hield ons voortdurend in de gaten. Plotseling werd de kamer hel verlicht door een schijnwerper. Tegelijk klonken megafoongeluiden.

`Verzoek tot overgave,' zei Hanny opgewonden.

Op de radio werd de speech van Swerts ineens afgebroken, daarna klonk zijn stem weer. Anwar glimlachte.

`Hij meldt dat er door de politie gedreigd wordt,' zei Hanny, `hij zegt dat ze eerst maar eens goed moeten nadenken, want er zijn gevangenen.'

De megafoon zweeg, maar het licht bleef aan.

Even later kwam Swerts binnen. `Allemaal naar de radiokamer,' zei hij en ging weer terug.

Moeizaam stonden we op, maakten oom Frits wakker. Ik dacht er nog aan zijn cognac mee te nemen. De radiokamer was in het achterhuis. Swerts zat achter de knoppen, naast hem stonden Manohy en de beide andere volgelingen. Met Anwar en ons erbij was de kamer overvol. Ik telde twaalf personen.

We moesten in een hoek gaan staan. Ik hield Marjolein dicht bij me, ze was nog steeds een half hoofd kleiner en paste precies in mijn armen.

`Hoe gaat het met de Grote Oprijzing?' vroeg ik.

Swerts gaf eerst geen antwoord. Hij zag er moe en grijs uit.

`Ik weet het niet,' zei hij tenslotte onwillig, `de beroerlingen hebben de telefoon afgesneden.'

Oom Frits schraapte luid zijn keel. Hij was nog niet helemaal wakker en zeker nog niet nuchter. Hij

haalde een paar maal diep adem en zei toen verrassend zachtzinnig: 'Carl, dat is toch het eerste wat ze zouden doen? Heb je daar niet eens aan gedacht?'

Swerts zweeg.

'Je mag nog van geluk spreken dat de radio ook op accu's over kan gaan.'

'Dát wist ik, Frits.'

Oom pauzeerde. Hij had kennelijk last van de drank, zwaaide op zijn benen, zijn hoofd zag paars en gezwollen, Hanny stak een hand uit om hem overeind te houden, Oerip pakte hem aan de andere kant.

'Carl,' zei oom Frits zacht, 'je hebt helemaal geen achterban. Misschien heb je wat sympathisanten en zeker heb je vier discipelen. Maar daarmee kun je geen omwenteling forceren. Zou je er niet liever mee stoppen? Geef je over onder voorwaarde van een vrij geleide. Ik ken de gouverneur, als je mij de microfoon geeft kan ik het misschien wel regelen. En Hanny Zina kan ook een goed woord doen, hij is tenslotte een onmisbaar man hier op het eiland. Geef het nou op, Carl.'

Swerts checkte zijn knoppen en keek naar oom Frits.

Hij haalde langzaam een hand door zijn dunne rossige haar, en voor het eerst kreeg hij waardigheid, de arme gek.

'Je begrijpt er niets van,' zei hij, 'ik ben de vervulling van de voorspelling. Een man met rood haar zal dit eiland de weg wijzen naar het herstel van de oude waarden. Dat is overlevering en ik voel de roeping. Die heb ik vele malen uitgedragen via deze radio. Ik heb geen beweging gesticht, geen hoofden geteld, ik heb gedaan wat mij te doen stond. Als het eindigt met onze dood, dan is dat geen nederlaag. Onze gedachten blijven voortleven en vroeg of laat zullen onze ideeën overwinnen.'

Hij keek de kring langs en zijn blik bleef rusten op de vier getrouwen.

'Maar geen somberheid,' hernam hij, 'zover is het nog helemaal niet, zover zal het ook niet komen. Al werkt de telefoon niet, we wéten dat op dit moment ons woord tot actie leidt. De revolutie vindt op dit moment plaats, in de stad, op het land. En zodra de overwinning geboekt is komen ze ons ophalen. Mijn vriend Manohy zal op schouders naar de stad gedragen worden en mijn vriend Anwar zal naast mij zitten in het rijtuig dat ons terugbrengt naar de zingende menigte op de aloon-aloon. Mijn vrienden Abban en Ilyas zullen onthaald worden op het lekkerste maal dat ze in hun leven gehad hebben. Twee nachten en dagen zullen we feestvieren. En daarna keren we terug naar het goede leven van vroeger. Géén apparaten, géén elektriciteit, géén ambtenaren. Gewoon mensen die in klein bestek werken voor hun rust en hun vlees en hun kleren. We moeten volhouden. Dit is een lange en droeve nacht met veel onzekerheid en aarzeling. Maar het einde is een bekroning. Onze bekroning.'

Hij pakte een stuk chocola van de draaitafel en brak er een stuk af, dat hij in zijn mond stak. Met het resterende deel wees hij naar Anwar.

'Nietwaar, vriend?'

Anwar knikte ernstig, hoe was het mogelijk.

'Dat kan ik wel volgen,' zei ik, 'maar is het nodig dat u al deze mensen als gijzelaars houdt? Ik zou het een passend gebaar vinden als u de dames liet gaan. Al is het alleen maar omdat het hier veel te vol is. Onpraktisch vol.'

Marjolein maakte zich van me los.

'Geen sprake van,' zei ze en Yvonne knikte, 'ik ga niet weg omdat ik een vrouw ben. Victor hier heeft last van zijn been, Hanny Zina is nodig in het ziekenhuis, oom Frits is de oudste en heeft last van zijn hart. Zij zijn de eersten die weg zouden mogen.'

'Daar was ik nog niet aan toe!' riep ik boos.

'Dit is mijn huis en ik blijf hier,' zei oom Frits ferm, 'zeker met die halve gek in huis. Ik ga zitten.' Hij liet zich op de grond zakken en haalde diep adem. Hanny kroop naast hem, pakte een buisje medicijnen uit ooms borstzak en gaf hem een pilletje. Oerip ging aan de andere kant naast hem zitten.

We keken allemaal gespannen toe, maar het moment ging voorbij, hij ademde wat vrijer en werd wat minder onnatuurlijk paars.

Swerts had zich omgedraaid om een nieuwe gamelanplaat op te zetten.

De radiokamer was een volstrekt geïsoleerde ruimte achter in het huis. De ramen waren geblindeerd, deuren en vensters voorzien van geluidsisolatie.

We hoorden zwak de megafoon buiten.

Hanny Zina stond op van zijn plaats naast oom Frits, liep naar de deur en deed hem open.

Het mechanische geluid liet zich nu duidelijk horen.

We zwegen, het klonk dreigend, maar ik verstond niets.

'Over een paar minuten gaan ze schieten,' zei Hanny, 'tenzij meneer Swerts zich overgeeft, via de radio.'

De megafoon zweeg, er viel doodse stilte.

We keken elkaar aan. Twaalf man op een kluitje.

`Dat wordt een bloedbad,' zei ik. Mijn handen trilden, mijn hart klopte als een razende. Gebeurde dit echt?

`Carl,' zei oom Frits vanaf de grond, `je hebt verloren. Laat al die mensen gaan en laten wij tweeën dan blijven. Wij hebben onze tijd gehad.'

Swerts zat doodstil achter de knoppen.

`Ze durven niet,' zei hij zonder ons aan te kijken, `het is bluf. En als ze het doen, komt het bloed over hun eigen handen. Doe die deur dicht.'

Niemand reageerde, totdat Anwar met zijn pistool een gebaar maakte naar Hanny, die er het dichtst bij stond. Hij aarzelde, haalde zijn schouders op en gaf de deur een duw. Een luide klik en we waren weer onder ons. Als ratten in de val.

Swerts drukte op een knop, haalde de microfoon naar zich toe en begon langzaam en ernstig te praten.

We probeerden op te vangen wat hij zei.

`Een gebed,' zei Hanny naast me, `nee, een voorspelling. De gedachten van de rode man zullen voortleven en overwinnen, ook als het lichaam van de rode man gedood wordt.'

Swerts ging zingen, zijn vier metgezellen stonden dicht om hem heen, de een na de ander zong mee. Ik keek Hanny vragend aan.

`Het lied van de opstand van 1840,' zei hij, `dit loopt helemaal mis, Hans.' Hij drukte me de hand, gaf Marjolein een kus en ging de hele groep af, handen schuddend.

Hij eindigde bij oom Frits, vroeg hem iets en herhaalde het antwoord luid: `Medicijnen en verband zijn in de badkamer, eerste deur rechts. Onthou dat, voor noodgevallen !'

We begonnen elkaar allemaal de hand te schudden en te zoenen, onder het wakend oog van Swerts' dicipelen. Er werd weinig gezegd, droefheid overheerste, en angst: hoe zou het voelen om een kogel in je lijf te krijgen en te sterven? Het was onmogelijk om in het kleine kamertje strategische posities te vinden.

We waren net bezig de groep te ordenen toen schoten van buiten klonken.

`Plat!' riep ik en hoorde anderen hetzelfde roepen. Ik kwam bovenop een paar lichamen terecht. De deur werd opengetrapt, het licht ging uit, een hels geluid van schoten vlakbij.

Elk moment verwachtte ik de finale opstopper, minstens twee paar harde schoenen renden over me heen, gekreun en één lange gil.

De ruit werd ingeslagen en er scheen fel licht naar binnen. Nog een roffel schoten. Stilte.

We keken op, knipperden met de ogen. Onder mij kwamen Yvonne en Marjolein overeind, goddank.

Verderop zag ik Victor en Eric bewegen. In de hoek zaten oom Frits en Oerip naast elkaar, Hanny schuifelde in hurkzit snel naar hen toe. Swerts zat nog steeds bij zijn knoppen, maar was voorovergezakt.

De rechterkant van zijn hoofd was weg, zag ik, er was bloed zichtbaar en iets wits, hersenen of been.

Om hem heen drie stille lichamen in camouflagepak.

Tussen Victor en Eric lag Manohy te krimpen van de pijn. Een politieman stond wijdbeens boven hem en richte zijn pistool.

`Hé,' riep ik en Eric sprong naar zijn arm. Het schot kwam pal in Manohy's gezicht terecht, van dichtbij, het werd een rode massa.

Ik trok Eric van de politieman af terwijl ik onduidelijke dingen riep.

Hijgend kwamen we overeind.

Yvonne zat op haar knieën en keek naar wat er over was van Manohy. Ze boog zich opzij en ik hoorde het geluid van overgeven. Ik liet me naast haar zakken. Er kwam wat bleek vocht uit haar mond, en de zurige geur van braaksel. Ik pakte mijn zakdoek en veegde haar mond af, en tilde haar overeind.

`Al over,' zei ik, `al over.' Ik begon haar de kamer uit te duwen, in een hoek stond Marjolein te staren naar alle lijken en ik trok haar ook mee.

Gedrieën zaten we in de woonkamer dicht tegen elkaar aan te kijken naar een gestage stroom van heen en weer gaande militairen en politiemannen. Na een paar minuten werden Eric en Victor bij ons gevoegd door een dikke politieman met een brede grijns. Ze keken verdwaasd. Eric begroef al snel zijn hoofd in zijn handen en Yvonne schoof zich naast hem, aaide hem over het hoofd.

`Hoe gaat het met je been?' vroeg ik aan Victor.

`Been?' zei hij verbaasd en verontrust, `ik ben niet geraakt. Geloof ik.' Gehaast boog hij zich voorover.

`O, die verzwikking, bedoel je? Nou, gewoon, het gaat wel.'

Zeven keer kwam de brancard voorbij met een lichaam onder een deken. Oom Frits en Oerip waren de eerste twee. Er liepen ook twee politiemensen rond, met een arm in het verband, we knikten hen toe en zij

grijnsden terug.

Tenslotte kwam Hanny met de fles cognac van oom Frits en een paar glaasjes.

`Allemaal een slok,' zei hij, `doktersvoorschrift.'

Marjolein greep zijn hand.

`Jij ook,' zei ze, 'je hebt het beroerdste werk gedaan.'

Hij zag er nog magerder en kleiner uit dan anders.

`Een vreselijke avond,' zei hij tegen mij, `het spijt me zo van je oom. Het was zijn hart, geen kogel. Ze schoten alleen boven kniehoogte, en die arme Oerip bleef ook zitten, arme vrouw en ze kreeg een schot in het hart. Ze kan niets gevoeld hebben.'

Ik vroeg of het zin zou hebben om over Manohy te beginnen, maar hij schudde het hoofd.

Die dingen zoals met Manohy gebeuren,' zei hij, `het zijn ook mensen. Bang.'

`Drink nou maar,' zei Marjolein, maar hij gaf het glaasje terug.

`Nee sorry, ik moet terug naar het ziekenhuis,' zei hij en keek op zijn horloge, `ik heb dienst, er kan van alles gebeurd zijn.'

Hij stak zijn hand op en liep abrupt de deur uit.

Marjolein schudde haar hoofd.

`Onbegrijpelijk,' zei ze, `vroeger was hij ook al zo. Plicht voor alles, nooit een slecht humeur. Als meisje was ik jarenlang een stille aanbieder.' Ze keek naar de buitendeur.

We zaten naast elkaar op het bed, in het hotel. Het was bijna twee uur in de nacht, maar we leefden nog steeds in de voorgaande uren.

Er hing een klein vermoeid peertje aan een touwtje boven het bed, het licht reikte nauwelijks tot aan de wanden van de kamer. Een deprimerende omgeving, maar we waren met ergere beelden bezig. We zaten met ons gezicht naar de groezelige wasbak, omdat er niets anders was om naar te kijken.

'Het is dan toch allemaal nog goed afgelopen,' herhaalde ik voor de derde keer, om mezelf te overtuigen, 'het had erger kunnen zijn. Oom Frits en Oerip, dat vind ik nog het ergste. Maar hij zou toch niet lang meer geleefd hebben, en zij...' Ik wist eigenlijk niets van haar.

Marjolein knikte.

Min of meer vanzelf waren we in één kamer terechtgekomen, we waren getrouwd tenslotte en het hotel was niet groot.

Van opzij keek ik naar haar. Aan wie of wat dacht ze?

'Laten we maar gaan slapen,' zei ik, 'en alsjeblieft nergens meer aan denken.'

We kleedden ons uit zonder te kijken en gingen onder het laken liggen. Het peertje lieten we aan, anders was het zo donker.

Ik lag op mijn rug en liet de gebeurtenissen van de afgelopen uren aan me voorbij trekken, snel, langzaam, snel. De vermoeidheid begon zich net over mijn armen en benen te verspreiden toen ze een hand op mijn borst legde.

Ze huilde heel zachtjes.

Ik draaide me op mijn zij, legde een been over haar benen en voelde de warmte van haar lichaam. Ach here god, waarom toch al die treurnis alom?

'Liefje,' zei ik en streek met mijn hand over haar bezwete haar, 'wat een terugkomst voor je. Jezus nog aan toe. Die verdorde Swerts.'

Meteen zag ik hem weer voor me, dood voorovergebogen over de radiozender, met een stuk uit zijn hoofd. En in de hoek oom Frits en Oerip, al even stilletjes. En de rode knal in het bange gezicht van Manohy.

Eric en ik hadden nog een poging gedaan om de moord te rapporteren en een luitenant had het vlijtig genoteerd, meer niet.

'Wil je een slaaptablet?' vroeg ik, 'ik heb er nog een paar.'

'Graag,' zei ze. Ik stond op, schonk een glas koude thee en hielp haar overeind om de tablet te slikken.

Ik trok haar naar me toe en kustte haar voorzichtig op het voorhoofd.

'Weet je,' zei Marjolein met gesloten ogen, 'het is uit tussen ons. Het wordt nooit meer wat.'

Ik aarzelde, liet haar los. Moest dat er nu ook nog bij? Hadden we niet genoeg ellende voor één avond gehad?

'Daar in dat huis,' zei ze, 'ik voelde me helemaal niet met je verbonden. Niet meer dan met de anderen. Ik ken je veel beter dan de anderen, je bent vertrouwd. Maar het oude gevoel is weg.'

'Ik hou van je,' zei ik. Maar ik wist het niet zeker, het was een overgeleverde wetenschap, hield ik wel van haar? Wat is houden van?

'We zijn uit elkaar gegroeid,' zei ze. 'Het is gruwelijk. Maar het is een feit.'

Ik zweeg en ze begon weer te huilen.

'Al die jaren, Hans. Al die jaren dat we gewacht hebben tot het zou overgaan, huhu. En voor niets. Nu zijn we niet alleen Jimmy kwijt, maar ook elkaar.'

'Ik hou van je,' zei ik nogmaals. Daar moest ik mezelf maar aan vastklampen en niet verder nadenken.

Van opzij keek ik naar haar schrandere profiel. Ze was lief, ze was intelligent, ze was mooi en eigenlijk zou ik me het allerliefst in haar begraven, maar in een hoekje van mijn geheugen loerde alweer de fatale herinnering. Het kon nog niet.

Ze snoot haar neus een paar maal en vroeg kleintjes: 'Hoe lang duurt het voordat die pil gaat werken?'

'Een half uur. Je zult het zo wel merken.'

Ik zat in stilte naast haar. Morgen is het anders, zei ik tegen mezelf. Marjolein lag met gefronste wenkbrauwen te denken. Onder het vliedunne laken zag ik haar benen en borsten.

'We moeten voortaan onze eigen gang maar gaan,' zei ze, 'en scheiden. We moeten gewoon maar eens officieel gaan scheiden. Ik blijf hier nog een paar weken, misschien kan ik Hanny helpen in het ziekenhuis.'



`Hanny is erg aardig.'

`Hanny is een schat,' zei ze warm. Ze zweeg en zakte al zwijgend weg in slaap.

Na een tijdje stond ik op. Ik trok mijn kamerjas aan en ging de galerij op. De kamers van het hotel waren in carré-vorm rond een binnenplaats gebouwd. Aan de overkant ging een slaapkamerdeur open. Victor kwam eruit, gekleed in een slip. Hij hinkte de galerij op, zag mij en stak zijn hand op in een V-teken. Hij verdween in de kamer van Yvonne. Ik wachtte, maar hij werd niet teruggezonden. Uit de donkere middentuin steeg een chronisch en scherp gonzen op.

`Het krekelen van de sjirps,' dacht ik. Ik was doodmoe.

\*\*\*\*\* EINDE \*\*\*\*\*